

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

На правах рукопису

ГАЗДОВИЧ КАТЕРИНА ІВАНІВНА

***Психолого-педагогічні основи
валеологічного виховання дітей з
порушеннями мовленнєвого розвитку***

Спеціальність 016 Спеціальна освіта
Освітньо-професійна програма *Корекційна психопедагогіка
(олігофренопедагогіка)*
Робота на здобуття освітнього ступеня «магістр»

Науковий керівник
КУЗАВА ІРИНА БОРИСІВНА
доктор педагогічних наук, професор

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ
Протокол № ___ засідання кафедри
спеціальної та інклюзивної освіти
від «___» _____ 2024 р.

Зав. кафедри
проф. Ирина КУЗАВА _____

ЛУЦЬК – 2024

З М І С Т

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВАЛЕОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ	9
1.1. Валеологічне виховання як наукова проблема.....	9
1.2. Шляхи реалізації валеологічного виховання дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку.....	14
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ВАЛЕОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ	21
2.1. Аналіз сучасного стану валеологічного виховання дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку.....	21
2.2. Педагогічні умови валеологічного виховання дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку	38
2.3. Експериментальна методика формування валеологічних знань у дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку	47
ВИСНОВКИ	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	65

АНОТАЦІЯ

Газдович Катерина Іванівна. Психолого-педагогічні основи валеологічного виховання дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку. На правах рукопису. Спеціальність: 016 Спеціальна освіта. Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр». Луцьк, 2024 р.

У магістерській роботі теоретично обґрунтовано та експериментально досліджено проблему валеологічного виховання дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку.

У першому розділі розкриваються теоретичні основи досліджуваної проблеми, зокрема, з'ясовано сутність валеологічного виховання та шляхи його реалізації при навчанні дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку.

Другий розділ присвячений експериментальному дослідженню проблеми валеологічного виховання дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку, зокрема, проаналізований сучасний стан і педагогічні умови валеологічного виховання дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку, а також обґрунтовано методику формування валеологічних знань у дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку.

Ключові слова: валеологічне виховання, порушення мовленнєвого розвитку, діти з порушеннями мовленнєвого розвитку.

ANNOTATION

Kateryna Ivanivna Gazdovych. Psychological and pedagogical foundations of valeological education of children with speech development disorders. On the rights of the manuscript. Specialty: 016 Special education. Work on obtaining the Master's degree. Lutsk, 2024

In the master's thesis, the problem of valeological education of children with speech development disorders is theoretically substantiated and experimentally investigated.

In the first chapter, the theoretical foundations of the researched problem are revealed, in particular, the essence of valeological education and the ways of its implementation in the education of children with speech development disorders are clarified

The second chapter is dedicated to the experimental study of the problem of valeological education of children with speech development disorders, in particular, the current state and pedagogical conditions of valeological education of children with speech development disorders are analyzed, as well as the methodology of formation of valeological knowledge in children with speech development disorders is substantiated.

Key words: valeological education, impaired speech development, children with impaired speech development.

ВСТУП

Актуальність досліджуваної проблеми. Формування, збереження та зміцнення здоров'я як дітей, так і дорослих в Україні є назвичайно важливим питанням для нашого суспільства. Розвиток держави тісно пов'язаний зі станом здоров'я населення та зростанням частки фізично і морально здорових людей. Охорона здоров'я дітей є пріоритетом, адже лише здорові діти можуть успішно набувати знань та в майбутньому активно долучатися до корисної діяльності для суспільства. Саме тому питання збереження людства як біологічного виду стало основою науки валеології, яка вивчає методи збереження та зміцнення здоров'я.

В Україні, де смертність перевищує народжуваність, а державна політика в сфері охорони здоров'я часто залишається декларативною, спостерігається зниження тривалості життя, що загрожує деградацією нації. У таких умовах валеологія набуває особливого значення в системі освіти, починаючи з дошкільного віку. Дослідження показують, що лише 7–8% здоров'я людини залежить від системи охорони здоров'я, тоді як спосіб життя визначає його на 50%.

В умовах екологічної та соціальної напруженості, а також зростання захворювань, важливо навчитися мистецтву збереження та зміцнення здоров'я. Це особливо актуально для закладів спеціальної та інклюзивної освіти, оскільки діти з особливими освітніми потребами (ООП) легше засвоюють корисні звички. Наприклад, навчання дітей із мовленнєвими порушеннями (ПМР) методам покращення їх здоров'я може призвести до значних позитивних змін.

Питання фізичного, гігієнічного, валеологічного та екологічного виховання, а також формування культури здоров'я розглядаються в працях багатьох філософів (С. Горбунова, А. Здравомислова, І. Смирнова, В. Столярова, Л. Сущенко), психологів (Б. Ананьєва, Г. Костюка, О. Леонтєва, А. Личка, Н. Максимова) і медиків (Г. Апанасенка, Т. Бойченка, С. Волкової, М. Гончаренка, В. Шаповалової).

Різні психолого-педагогічні та соціальні аспекти формування здорового способу життя і валеологічного виховання молоді розкриті в наукових роботах багатьох дослідників (О. Безпалько, А. Голобородько, А. Гречишкіна, М. Кобринський, І. Кон, С. Кондратюк, В. Кузьменко, В. Оржеховська), які акцентують важливість цього питання.

У сучасних умовах валеологічне виховання повинно бути національно забарвленим, ґрунтуючись на культурному досвіді народу. Організація навчально-виховного процесу в закладах спеціальної та інклюзивної освіти має бути спрямована на те, щоб діти з порушеннями мовленнєвого розвитку набували важливих знань і навичок для збереження свого здоров'я. Досягнення цієї мети можливе за умови врахування вікових особливостей дітей із такими порушеннями та дотримання гігієнічних норм.

Значущість цього питання підкреслюється в різних національних документах і програмах. Завдання формування, збереження та зміцнення здоров'я мають стати обов'язковими елементами системи національної освіти з ранніх років. Валеологічні знання допомагають дітям ознайомитися з природою та суспільством, розвиваючи гармонійну особистість, яка постійно працює над собою і стає активним учасником громадського життя.

Проблема зміцнення здоров'я дітей з ООП висвітлена в дослідженнях багатьох учених (В. Кузь, Т. Мороз, Л. Ткаченко, В. Шевченко), що впливає на розвиток їх особистості. Важливо приділити увагу цим питанням, оскільки вони тісно пов'язані з комплексним підходом до виховання і зміцнення здоров'я в дитячому віці.

Актуальність, важливе практичне значення проблеми та недостатня розробленість її теоретичних аспектів та практичне значення й зумовили вибір теми магістерського дослідження: **«Психолого-педагогічні основи валеологічного виховання дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку»**.

Об'єкт дослідження – процес валеологічного виховання дітей з особливими освітніми потребами.

Предмет дослідження – зміст і методика валеологічного виховання дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально дослідити проблему валеологічного виховання дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку.

Відповідно до мети й гіпотези визначено такі **завдання дослідження**:

1. З'ясувати стан розробленості досліджуваної проблеми у педагогічній теорії та виховній практиці спеціальної та інклюзивної освіти.

2. Визначити зміст, форми, методи та обґрунтувати педагогічні умови валеологічного виховання дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку у закладах спеціальної та інклюзивної освіти.

3. Розробити та експериментально перевірити специфіку роботи з валеологічного виховання дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку і на цій основі запропонувати рекомендації для фахівців спеціальної та інклюзивної освіти.

Для розв'язання визначених завдань використовувалися такі **методи дослідження**:

- *теоретичні*: аналіз філософської, психолого-педагогічної, медичної та методичної літератури, що дав змогу уточнити зміст понять „валеологія”, „валеологічне виховання”, “валеологічна культура”; порівняння, класифікація, систематизація й узагальнення теоретичних та емпіричних даних, за допомогою яких визначено сутність та педагогічні умови ефективного здійснення валеологічного виховання дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку;

- *емпіричні*: анкетування й бесіди з вихованцями, педагогічними працівниками закладів спеціальної та інклюзивної освіти; педагогічне спостереження, тестування, опитування, педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний та контрольний етапи), що дозволило з'ясувати реальний стан досліджуваної проблеми та одержати дані, за допомогою яких визначалися рівні сформованості валеологічної культури.

Теоретичною основою дослідження є положення теорії наукового пізнання, які підкреслюють взаємообумовленість розвитку природи, особистості та суспільства; сучасні моделі особистісно зорієнтованої освіти, а також філософські та медико-біологічні концепції, що акцентують увагу на взаємозалежності фізичного, психічного, духовного та соціального здоров'я. Крім того, важливими є концептуальні основи психолого-педагогічної науки, які висвітлюють сутність та принципи валеологічного виховання в Україні.

Наукова новизна дослідження полягає в уточненні змісту та сутності термінів «валеологічне виховання дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку» та «валеологічна культура»; схарактеризовано функції означеного феномену у дітей означеної категорії; обґрунтуванні та розробці проблеми валеологічного виховання дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку.

Практичне значення дослідження полягає в узагальненні практичного досвіду закладів спеціальної та інклюзивної освіти з валеологічного виховання; визначенні педагогічних умов, що впливають на підвищення ефективності процесу валеологічного виховання дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку; у розробці та впровадженні методики формування валеологічних знань дітей зазначеної категорії, яка може бути застосована фахівцями спеціальної та інклюзивної освіти у практичній діяльності; а також у розробці методичних рекомендацій з валеології для вихователів та батьків, що сприяють активізації процесу формування валеологічних знань вихованців.

Експериментальна база. Дослідження проводилося на базі комунального закладу дошкільної освіти (ясла-садок) №9 «Вишиванка» м. Сокаль Львівської області та Комунальної установи «Інклюзивно-ресурсний центр» Сокальської міської ради, Львівської області. У ньому взяли участь 30 дітей старшого дошкільного віку (15 – з інтелектуальними порушеннями та 15 – з порушеннями мовленнєвого розвитку).

Апробація результатів дослідження здійснювалися в процесі експериментальної роботи. Основні положення магістерської роботи доповідалися і обговорювалися на засіданнях педагогічної ради КЗДО (ясла-

садок) №9 «Вишиванка» м. Сокаль Львівської області та кафедри спеціальної та інклюзивної освіти ВНУ імені Лесі Українки.

Отримано сертифікат (серія АС №2024-5476), що підтверджує участь автора науково-методичному семінарі «Психолого-педагогічний супровід осіб із особливими освітніми потребами у закладах спеціальної та інклюзивної освіти», який проводився на базі Волинського національного університету імені Лесі Українки 16-19 травня 2024 року.

За результатами дослідження опубліковано тези в електронному збірнику матеріалів виступів учасників круглого столу *«Актуальні концепти та напрями освітньо-корекційної роботи з особами з особливими освітніми потребами: теорія, досвід, інновації»*, (за ред. проф. Кузави І.Б., 1 жовтня 2024 р.).

Структура та обсяг дослідження. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (49 найменувань) та одного додатка. Загальний обсяг становить 69 сторінок друкованого тексту, основний зміст викладено на 64 сторінках. Робота містить 3 таблиці.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВАЛЕОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ

1.1. Валеологічне виховання як наукова проблема

Термін «валеологія» сучасною наукою визначається як наука про здоров'я. На відміну від медицини, яка зосереджується на лікуванні та профілактиці хвороб, валеологія вивчає методи збереження здоров'я людей. Основою цієї науки є поняття здоров'я, здорового способу життя та інших ключових аспектів.

При аналізі теоретичних основ здоров'я важливо виділити кілька біологічних закономірностей людського організму, що дозволяють кількісно оцінювати рівень здоров'я за різними показниками: рівновага з навколишнім середовищем, адаптивні можливості, функціональні резерви та рівень працездатності. Проте цих показників недостатньо для повної оцінки здоров'я людини. Людина, еволюціонуючи, набуває розумової сфери, тому без врахування цієї особливості уявлення про здоров'я буде неповним. Важливо шукати зв'язок між здоров'ям та способом життя через розум, враховуючи особистісні якості, що можуть бути представлені морально-вольовими, ціннісно-орієнтованими та мотиваційними установками.

Ключовим етапом у валеологічній освіті є вивчення поняття «здоров'я», оскільки його визначення впливає на підходи до профілактики, підтримки та зміцнення здоров'я, управління ним, а також профілактики передчасного старіння.

Історія знань про здоров'я налічує понад 2000 років. Для розуміння сутності здоров'я важливо згадати визначення, яке дав американський вчений Генрі Сигерист: «Здоровою може вважатися людина, яка має гармонійний фізичний і розумовий розвиток, добре адаптована до оточуючого середовища та реалізує свої здібності». Здоров'я не є простою відсутністю хвороб; це активне виконання життєвих обов'язків.

Уявлення про здоров'я мають глибокі корені. Ще в давнину люди намагалися зберегти здоров'я і уникнути хвороб. Хоча деякі методи профілактики були фантастичними, для зміцнення здоров'я використовували ефективні засоби, такі як фізичні вправи, масаж, водні процедури та дієта, які дійшли до нас майже без змін.

Педагоги та лікарі минулого, переконавшись у користі фізичних вправ, почали застосовувати їх для лікування. Це стало основою для розвитку загальної та клінічної валеології.

В історії знань про здоров'я та методи його зміцнення існують різні тенденції, зумовлені культурними та етно-географічними особливостями народів. Кожна культура внесла свої унікальні знання та методи. У розвитку валеологічних знань можна виділити дві основні тенденції: одна характерна для західної цивілізації, інша – для східної.

Західна цивілізація більше прагнула досягти безпосередньо корисного результату у вигляді стимуляції рухових якостей – сили, швидкості, витривалості та спритності. Така орієнтація на оздоровлення забезпечила прикладне використання засобів фізичної культури.

У науковій творчості Гіпократ (460-377 роки до н.е.) простежується прагнення не нав'язувати організму дії, які вважаються необхідними з точки зору лікаря, а допомогти йому подолати хворобу. Гіпократ стверджував, що зцілення організму відбувається завдяки природі, а лікар має лише підтримати цей процес. Це принципове положення валеології, а також порада Гіппократа вивчати спочатку здорових, а потім хворих людей, отримали визнання лише в наш час. Гіпократ зазначав: “слід... вивчити все, що корисно на основі способу життя людей, ще здорових”.

Подальший розвиток валеологічних ідей пов'язаний із діяльністю Клавдія Галена (131-200 роки н.е.), видатного лікаря і мислителя античного світу. Гален виділив проміжний стан між здоров'ям і хворобою, який став об'єктом уваги лише в наш час. У своїй праці “Про призначення частин тіла людини” він визначає здоров'я як стан, за якого тіло людини функціонує належно. Гален

вважав хворобу протилежною здоров'ю, а “третій стан” – ні здоров'ям, ні хворобою. Він також надавав важливі рекомендації щодо використання фізичної праці для лікувально-профілактичних цілей, включаючи гімнастику, дієту та масаж.

Важливий внесок у розвиток валеологічних знань зробив середньоазіатський лікар Абу Ібн Сіна (980-1037 роки н.е.). Його праці містять корисні рекомендації для запобігання захворюванням та підкреслюють важливість вивчення здоров'я. Ібн Сіна акцентував увагу на механізмах, які допомагають зберегти здоров'я або призводять до хвороб. У своїй відомій праці “Канони лікарської науки” він зазначав, що медицина досліджує тіло людини в здоровому та хворобливому стані. Ібн Сіна також підкреслював негативний вплив недостатньої рухової активності та розробив класифікацію фізичних вправ, виділяючи силові та швидкісні рухи.

Особливу увагу заслуговує позиція англійського філософа Френсіса Бекона, який вважав, що перший обов'язок медицини – збереження здоров'я, а другий – лікування захворювань. Бекон не лише критикував традиційну медицину, а й надавав практичні рекомендації, які залишаються актуальними. Він підкреслював важливість спостереження за власним здоров'ям, закликаючи людей звертати увагу на свої звички в дієті, сні та заняттях.

Широта і мудрість рекомендацій Бекона, який не був лікарем, свідчать про те, що вчення про здоров'я виходить далеко за межі медицини, об'єднуючи медичні, педагогічні та філософські знання.

Здоров'я людей є глобальною проблемою, важливою для всього людства. Тому в сучасному світі одними з найважливіших соціальних завдань є визначення ефективних шляхів зміцнення психічного здоров'я, забезпечення умов гармонійного психофізіологічного розвитку та формування високих особистісних якостей.

У державній програмі заходів щодо зміцнення здоров'я особливе місце належить охороні здоров'я дітей і підлітків. Рівень життя та здоров'я в сучасних умовах є ключовими критеріями гуманітарного процесу. Це зумовлює

необхідність розглядати здоровий спосіб життя (ЗСЖ) як: складну і динамічну систему, що охоплює сімейно-побутову діяльність, комунікативні взаємодії, суспільно-трудова діяльність, гармонійний розвиток фізичних і духовних здібностей людини у зв'язку з навколишнім середовищем.

ЗСЖ не може існувати без знань індивіда про себе, усвідомлення закономірних змін у психіці та фізичному стані, розуміння впливу цих процесів на інтелектуальний розвиток.

Падіння рівня життя, соціальні потрясіння та погіршення доступності медичної допомоги останнім часом створюють серйозні проблеми для здоров'я дітей. Багато науковців вважають, що необхідні нові радикальні заходи для охорони здоров'я дітей, а також потрібен новий підхід до вирішення цієї проблеми.

Нормативні документи акцентують увагу територіальних органів управління освітою на заходах, спрямованих на збереження та зміцнення здоров'я учнів, формуванні у них потреби у фізичному вдосконаленні і здоровому способі життя.

У цьому контексті фізичне виховання набуває особливого значення, оскільки традиційні форми навчання та сучасні методичні підходи до фізкультурної освіти не завжди дозволяють формувати оптимальну структуру світогляду учнів. Тому потрібні нові методи, які б інтегрували знання про здоров'я, фізичну активність та психологічний розвиток.

Тобто, збереження та зміцнення здоров'я дітей і підлітків вимагає комплексного підходу, що включає не лише фізичне виховання, а й формування свідомості щодо здорового способу життя. Це стане запорукою їхнього успішного розвитку та адаптації в сучасному суспільстві.

Аналіз науково-методичної літератури і програмних документів з фізичного виховання виявляє недостатню наступність і логічну послідовність у системі теоретичних знань.

Багато сучасних методів народної та альтернативної медицини заслуговують на увагу з валеологічних позицій. Це, зокрема, методи дихальної

гімнастики О.М. Стрельнікової та К.П. Бутейка, система оздоровлення П.К. Іванова, мануальна терапія Касьяна та інші. Особливий інтерес викликають методи нетрадиційного розпізнавання станів організму, такі як іридіодіагностика та інформаційно-енергетичні методи, які використовуються в клінічній практиці, але не в валеологічних цілях. Чим глибше будуть вивчені основи цих методів, тим швидше вони увійдуть у практику і стануть корисними для здоров'я людства.

Уявлення про здоров'я є центральним у всій сукупності знань про нього. Від визначення здоров'я залежать засоби та методи, що використовуються для оздоровчих дій. Аналіз сучасних концепцій здоров'я показує, що жодна з них не стала загальноприйнятою. Існує безліч визначень поняття «здоров'я людини» у широкому сенсі:

- 1) **Соматичне здоров'я** характеризує стан органів і систем організму, заснований на біологічній програмі індивідуального розвитку.
- 2) **Фізичне здоров'я** визначається рівнем росту та розвитку органів і систем, що складають морфологічні й функціональні резерви для адаптаційних реакцій.
- 3) **Психічне здоров'я** – це стан психічної сфери, що забезпечує адекватну поведінку, формується під впливом біологічних і соціальних потреб.
- 4) **Етичне здоров'я** оцінює мотиваційну й інформативну сферу життєдіяльності, формуючи систему цінностей і мотиви поведінки в суспільстві.

Знання про сутність та біологічні основи здоров'я становлять теоретичний фундамент валеології. Без розуміння процесів, на яких базується здоров'я, ми залишаємося лише спостерігачами, неспроможними покращити оздоровчий потенціал людини. Як стверджував Людвіг Больцман, «немає нічого практичнішого за хорошу теорію». Фізичне навантаження, загартування та харчування є ключовими для здорового розвитку дитини, як зазначав М.М. Амосов. Вивчення валеології в закладах дошкільної освіти є першим важливим етапом у безперервному валеологічному вихованні, де дітей, зокрема із ПМР, необхідно навчати свідомого ставлення до власного здоров'я.

Враховуючи тісний зв'язок здоров'я з поняттям «спосіб життя», це визначає види життєдіяльності в матеріальній та нематеріальній сферах. Спосіб життя охоплює чотири основні категорії: рівень життя, якість життя, стиль життя та соціально-економічний устрій. Аналіз захворювань дітей шостого року життя з порушеннями мовленнєвого розвитку показав, що 11-15% із них страждають на захворювання шлунка, такі як гастрит, коліт і навіть виразка.

Необхідно встановити орієнтир для педагогів і батьків у розвитку у дітей почуття гармонії у спілкуванні з людьми та природою, водночас розвиваючи їхню вправність, самостійність та здатність орієнтуватися у власних почуттях і в житті інших людей. Дошкільне дитинство є фундаментом для майбутнього, підготовкою до шкільного та дорослого життя. Все навколишнє середовище впливає на розвиток дитини, її підготовку до подальшого життя та збереження здоров'я.

У вихованні дитини дрібниць не буває. Батьки є першими прикладами для наслідування, поряд із вихователями та вчителями. Проте не всі батьки мають необхідні педагогічні, психологічні та медичні знання і ведуть здоровий спосіб життя. Тому "педагогізація" батьків у закладах спеціальної та інклюзивної освіти, набуття валеологічного мислення та передача цих знань педагогами батькам і дітям для зміцнення їхнього здоров'я є важливим аспектом співпраці педагогічного колективу з батьками.

Таким чином, збереження і зміцнення здоров'я, формування здорового способу життя дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку є одним із найактуальніших напрямів роботи закладів спеціальної та інклюзивної освіти. Вже з раннього віку важливо прищеплювати дбайливе ставлення до власного здоров'я. Педагоги повинні забезпечити дітям набуття власного досвіду (чуттєвого, розумового, дієвого), щоб цей досвід був позитивним як від батьків, так і від спілкування в освітньому колективі, щоб діти вміли жити в гармонії із собою та навколишнім світом.

1.2. Шляхи реалізації валеологічного виховання у дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку

Порушення мовленнєвого розвитку (ПМР) у дітей можуть проявлятися у вигляді моторної, сенсорної та сансомоторної алалії, афазії, заїкання, ринолалії, дизартрії та загального недорозвитку мовлення (ЗНМ).

Усне мовлення дітей з ПМР має низку особливостей, як-от: порушення мовленнєвої системи (труднощі у сприйнятті та відтворенні звуків та неправильне використання слів і граматичних конструкцій, ускладнення в побудові зв'язних висловлювань).

Порушення мовлення значно ускладнюють процес навчання читання та письма, а також призводять до помилок у написанні слів. Тобто ПМР у дітей є складною проблемою, що вимагає комплексного підходу до діагностики та корекції. Важливо враховувати різноманітність порушень та їх вплив на навчальний процес, щоб забезпечити дітям необхідну підтримку для розвитку мовленнєвих навичок.

Практика свідчить, що здобувачі освіти з ПМР мають певні психологічні особливості, зокрема, такі, як відсутність стійкості та концентрації уваги; порушення розвитку словесно-логічного мислення; порушення вербальної пам'яті та розвитку самоконтролю за своїм мовленням, а також емоційно-вольові порушення. Порушеннями мовленнєвого розвитку негативно впливає на здатність таких дітей вільно спілкуватись з іншими дітьми. Все це в поєднанні з особливостями психічної діяльності значно ускладнює розвиток спонтанної комунікативної поведінки.

У корекційно-виховному процесі фахівці закладів спеціальної та інклюзивної освіти спираються на такі державні нормативні документи: “Базовий компонент дошкільної освіти в Україні” (2012 р.), “Концепція дошкільного виховання в Україні” (1993 р.), Державна національна програма “Освіта” (“Україна XXI століття”) (1993 р.), Закон України “Про дошкільну освіту” (2001 р.), корекційно-розвиткові програми виховання дітей з

порушеннями мовленнєвого розвитку: «Корекція мовлення». Програма з корекційно-розвиткової роботи для підготовчих, 1-4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з тяжкими порушеннями мовлення (Трофименко Л. І., Ільяна В. М., Пригода З. С., Грибань Г. В., Аркадьєва О. О.), «Корекція мовлення». Програма з корекційно-розвиткової роботи для 5-10 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з тяжкими порушеннями мовлення (Трофименко Л. І., Ільяна В.М., Пригода З.С., Грибань Г.В., Аркадьєва О.О.), «Корекція розвитку». Програма з корекційно-розвиткової роботи для підготовчих, 1-4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із тяжкими порушеннями мовлення (Рібцун Ю.В.), «Логоритміка». Програма з корекційно-розвиткової роботи для підготовчих, 1-4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з тяжкими порушеннями мовлення (Куравська Л. С.), “Корекційна робота з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення” (навчально-методичний посібник Трофименко Л.І.), програма з корекційно-розвиткової роботи «Корекція мовлення» для 1-4 класів закладів загальної середньої освіти для дітей з тяжкими порушеннями мовлення (автори: Трофименко Л.І., Куравська Л.С.). програма з корекційно-розвиткової роботи «Корекція розвитку» для 1-4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей із тяжкими порушеннями мовлення (автор: Рібцун Ю.В.).

Проаналізуємо, яке місце займає в цих документах валеологічне виховання.

Відповідно до Державної національної програми “Освіта” (“Україна ХХІ століття”) головним стратегічним завданням визначено формування освіченої, творчої особистості, становлення її фізичного і морального здоров’я, забезпечення пріоритету розвитку людини, “оновлення змісту, форм і методів виховання відповідно до вікових особливостей дітей, розроблення державних та авторських програм” [22].

Стратегічним шляхом виконання цього завдання є створення і розвиток системи валеологічної освіти, що цілком відповідає реалізації цілей, передбачених Державною національною програмою «Діти України» (Указ Президента України від 18.01.96 р. № 63/96).

Процес валеологічної освіти дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку має низку специфічних особливостей:

1) **Міждисциплінарний підхід:** валеологічна освіта спирається на знання з різних наукових сфер, таких як медицина, біологія, екологія, філософія та психологія. Це вимагає від педагогів високої компетентності в усіх цих областях, а також уміння використовувати ефективні форми і методи навчання для досягнення найкращих результатів у валеологічній освіті.

2) **Комплексна робота:** валеологічна освіта передбачає діяльність у кількох напрямках: робота з дітьми, педагогами, батьками та представниками громади. Це вимагає об'єднання зусиль усіх учасників виховного процесу, узгодження їхніх дій і стосунків для досягнення спільної мети.

3) **Залежність від умов закладу:** формування здорового способу життя залежить від специфіки конкретного корекційно-освітнього закладу, включаючи його умови, традиції, якісний склад педагогічного колективу та матеріальну базу. Валеологічна освіта є складовою частиною системи виховної роботи і повинна органічно взаємодіяти з іншими її напрямками.

Ці особливості підкреслюють важливість комплексного підходу до організації валеологічної освіти, що сприяє формуванню здорового способу життя у дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку.

«Концепція дошкільного виховання в Україні» (1993 р.) ґрунтується на теоретичних положеннях філософії, педагогіки та психології, які підкреслюють, що культура і наука є основою освіти. Основні засади концепції розвитку дитини передбачають формування гармонійно розвинутої особистості, культивування знань, а також розвиток інтересу та прагнення до навчання [25].

У “Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні” (нова редакція) освітня лінія «Особистість дитини» акцентує на вихованні позитивного

ставлення до зовнішності, формуванні фізичних якостей, рухових умінь та культурно-гігієнічних навичок. Однак термін “валеологічне виховання” в цьому документі не згадується [4].

Для визначення доцільності нашої роботи було проаналізовано діючі корекційно-розвиткові програми для дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку, зокрема увагу до валеологічного виховання. Наприклад, «Програма з логопедичної ритміки для спеціальних загальноосвітніх шкіл-інтернатів для дітей з тяжкими порушеннями мовлення» (2017) акцентує на цінностях і інтересах дитини, забезпечуючи фізичний, соціальний та естетичний розвиток. Логоритміка, як навчальний предмет, сприяє корекції мовленнєвих порушень через інтеграцію руху, музики та слова [37].

Відповідно до «Програми з корекційно-розвиткової роботи для закладів загальної середньої освіти» (2018) діти з особливими освітніми потребами навчаються володіти артикуляційними, дихальними та голосовими навичками, що є важливим для подолання мовленнєвих труднощів [38].

Типова освітня програма початкової освіти (I цикл) містить соціальну та здоров'язбережувальну освітню галузь, метою якої є формування здорового способу життя, соціальної активності та впевненості в собі. Проте в цій програмі не визначаються напрямки валеологічної освіти, і не ставиться мета надати дітям базові валеологічні знання [42].

Для більш чіткого розуміння стану валеологічної освіти в закладах спеціальної та інклюзивної освіти ми звернулися до варіативних авторських програм. Програма Нінель Денисенко і Людмили Мельник “Будьте здорові, діти!” пропонує нові підходи до навчання дітей раннього і дошкільного віку, включаючи валеологію в навчально-виховний процес.

Програма складається з різних аспектів здоров'я, зокрема:

- **Здоров'я людини:** ознайомлення з частинами тіла та основними чинниками здоров'я.
- **Здоров'я дитини:** формування культурно-гігієнічних навичок.
- **Здоров'я в природі:** вплив природи на здоров'я людини.

- **Здоров'я і суспільство:** знання про правила поведінки в соціумі.

- **Витоки національного здоров'я:** оздоровчі традиції українського народу.

Крім того, програма містить орієнтовну тематику занять з валеологічного виховання для різних вікових груп, що сприяє системному підходу до формування валеологічних знань у дітей.

Програми валеологічної освіти для дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку мають значний потенціал для формування у дітей знань про здоров'я та дбайливого ставлення до власного організму. Розглянемо кілька ключових програм, які можуть слугувати основою для фахівців спеціальної та інклюзивної освіти.

1. Програма «Щоб дбати, треба знати» (Світлана Юрочкіна) [47-49].

Ця програма аналізує знання дітей п'яти-шестирічного віку про власний організм. Дослідження показали, що діти мають обмежені уявлення про органи тіла, здебільшого називаючи лише їх функції. Юрочкіна підкреслює важливість цілеспрямованої навчально-виховної роботи в дитячому садку. Критерії відбору валеологічних знань для старших дошкільників включають: відповідність сучасному рівню наукового пізнання; доступність та наукову достовірність; спрямованість на формування практичних навичок дбайливого ставлення до здоров'я.

Тематика навчання охоплює такі органи, як шкіра, органи зору, слуху, дихання та травлення, з поетапним вивченням їх будови, функцій та способів підтримання здоров'я.

2. Програма «Наша надія» (В. О. Музирова)

Ця програма розподіляє знання за віковими категоріями: ранній, молодший, середній та старший дошкільний вік. Вона також включає наскрізні лінії, такі як:

- Людина та її здоров'я.
- Природні умови здоров'я.
- Соціальні умови здоров'я.

- Гігієна харчування та збереження зубів.

Після кожного розділу програма надає поради для батьків і нетрадиційні методи оздоровлення дітей.

3. Програма «Все для здоров'я і про здоров'я»

Ця програма акцентує увагу на самостійній діяльності дітей, щоб вони могли не тільки засвоїти знання, а й застосовувати їх у житті. Основні розділи включають:

1. Людина та її здоров'я.
2. Природні умови здоров'я.
3. Соціальні умови і здоров'я.
4. Етноздоров'я.
5. Індивідуальне здоров'я.

Програма передбачає поступове ускладнення інформації в міру дорослішання дітей.

4. Варіативна програма з валеології (Л. В. Лохвицька, Т. К. Андрющенко)

Ця програма містить вступ, який обґрунтовує мотивацію отримання знань про основи здоров'я. Вона охоплює сім розділів, таких як «Мое тіло», «Геть, хвороби» та інші, і пропонує опис іграшок та матеріалів для валеологічної тематики.

Таким чином, валеологічне виховання в закладах спеціальної та інклюзивної освіти має формувати у дітей елементарні уявлення про здоров'я, виховувати дбайливе ставлення до власного та чужого здоров'я, а також прагнення до здорового способу життя. Хоча існуючі програми містять загальні напрямки роботи, авторські програми надають більш детальну інформацію, адаптовану до вікових особливостей дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку. Це дозволяє вихователям ефективно планувати заняття та інтегрувати валеологічні знання в повсякденну практику.

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ВАЛЕОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ

2.1. Аналіз сучасного стану валеологічного виховання дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку

У вітчизняній науці доведено, що знання є основою свідомого ставлення до навколишньої дійсності та до самої людини. Однак, не всі знання можуть активно використовуватися дітьми в їхній пізнавальній і практичній діяльності. Це вимагає особливої уваги до підбору знань, які засвоюються дітьми.

Для ефективного формування валеологічних уявлень у дітей важливо, щоб знання сприяли підтримці власного здоров'я (діти повинні розуміти, як доглядати за своїм тілом, знати про здоровий спосіб життя та профілактику захворювань), допомагали орієнтуватися в фізіологічних змінах (розуміння процесів, що відбуваються в організмі, знання про етапи фізичного та психологічного розвитку), були систематизованими (адже структурованість знань дозволяє легше їх засвоювати, формування логічних зв'язків між різними аспектами здоров'я), сприяли формуванню узагальнених уявлень (знання повинні мати світоглядний характер, допомога в розвитку критичного мислення та самосвідомості).

Тобто, для формування валеологічних уявлень у дітей необхідно забезпечити їх знаннями, які не лише інформують, але й мотивують до активних дій щодо підтримки власного здоров'я. Систематизація та узагальнення знань сприятимуть розвитку свідомого ставлення до свого здоров'я та навколишнього середовища.

На основі цього у магістерському дослідженні визначено *критерії перевірки валеологічних знань дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку*: охорона життя та зміцнення здоров'я дітей, формування правильної постави, розвиток усіх груп м'язів, підвищення рівня опірності дитячого організму до

несприятливих чинників навколишнього середовища, спонукання дітей до самостійного використання знайомих видів і способів загартовування вдома та в освітніх закладах.

При визначенні рівня знань дітей з валеології за основу було взято показники знань дітей з порушеннями мовлення згідно з «Програмою з корекційно-розвиткової роботи для закладів загальної середньої освіти (для дітей з тяжкими порушеннями мовлення, 1-4 класи)»:

1) діти повинні мати чітке уявлення про здоровий спосіб життя, орієнтуватися в ознаках здоров'я, знати основні способи зміцнення здоров'я та правил поведінки при захворюваннях;

2) дотримуватись норм особистої гігієни (вміння дотримуватись норм особистої гігієни, розуміння важливості правильного харчування, дотримання розпорядку дня для покращення загального стану здоров'я);

3) потреба загартовування (розуміння значення загартовування для зміцнення організму, охоче брати участь у загартовувальних процедурах, таких як обливання холодною водою, фізичні вправи на свіжому повітрі тощо);

4) правила безпеки (знання та дотримання правил безпечного перебування вдома, на вулиці та у природних умовах, розуміння важливості обережності під час ігор та активностей).

Формування здорового способу життя у дітей потребує системного підходу, спрямованого на розвиток знань, навичок та усвідомлення важливості здоров'я. Це сприятиме не лише фізичному, а й психічному благополуччю дітей у майбутньому.

Спираючись на ці дані, ми визначили орієнтовні рівні розподілу дітей за групами засвоєння знань з валеології:

I група – діти знають про будову та функції життєво важливих органів свого тіла, правила дбайливого ставлення до власного здоров'я та розуміють необхідність їх дотримання. Вони виявляють велике бажання здобути різноманітні знання про свій організм і свідомо дотримуються правил дбайливого ставлення до здоров'я (високий рівень).

II група – діти мають елементарні уявлення про зовнішню будову органів та їх функції, знають окремі правила дбайливого ставлення до власного здоров'я і виявляють інтерес до пізнання свого організму. Вони дотримуються певних правил дбайливого ставлення до здоров'я, здебільшого за нагадуванням дорослих (середній рівень).

III група – діти мають поверхові уявлення про організм людини. Вони не обізнані з правилами дбайливого ставлення до свого здоров'я. Бажання набувати знання про свій організм у дітей є, але конкретизувати його вони не можуть. У своїй поведінці дотримуються певних правил гігієни лише за наполяганням дорослих (низький рівень).

Експериментальне дослідження проводилося на базі комунального закладу дошкільної освіти (ясла-садок) №9 «Вишиванка» у м. Сокаль та Комунальної установи «Інклюзивно-ресурсний центр» Сокальської міської ради. Для проведення констатувального етапу педагогічного експерименту було відібрано 30 дітей старшого дошкільного віку (15 – з інтелектуальними порушеннями та 15 – з порушеннями мовленнєвого розвитку).

Ми розробили серію завдань, спрямованих на виявлення у дітей старшого дошкільного віку фактичних відомостей про будову тіла, призначення та дію органів, про живлення організму, гігієну тіла, стан здоров'я і хвороби, а також вміння використовувати накопичені знання в повсякденному житті. Також було визначено рівень володіння знаннями з валеології у батьків і вихователів, їх обізнаність з літературою з цього питання, наявність систем і методик, за якими проводиться валеологічне виховання дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку. Для цього використовувалися такі методи: спостереження за дітьми, бесіди з дітьми, бесіди з педагогами та батьками, анкетування педагогів і батьків, аналіз плану вчителя-дефектолога.

Уся робота здійснювалася поетапно. *На першому етапі* проводилася низка спостережень за діяльністю дітей під час виконання гігієнічних процедур: миття рук, чищення зубів, поведінкою і поставою вихованців під час споживання їжі. У ході спостережень були створені умови для розкриття знань дітей в невимушеній

обстановці – запропоновано дітям розіграти різні ролі в сюжетно-рольових іграх “Лікарня”, “Сім’я”.

Спостереження, проведені в ранкові години та епізодично протягом дня, зафіксували, що більшість дітей, які зранку прийшли в дитячий садок, без нагадування йдуть мити руки перед сніданком, але здебільшого миють їх без мила, мотивуючи це словами: “Я ж тільки прийшов(ла) з дому, в мене руки не брудні”. Частина дітей сідає одразу за стіл, а на пропозицію помити руки перед прийманням їжі відповідають: “А я вдома мив(ла)”. Інколи діти роблять один одному зауваження: “Піди помий руки, ти ж по вулиці йшов, за поручні брався, в тебе на руках є мікроби”. Це свідчить про наявність у дітей початкових знань з валеології, які вони отримали, слухаючи зауваження вихователів і батьків.

Після відвідування туалету більшість дітей ігнорує миття рук, відповідаючи на зауваження автоматично: “Я забув(ла)”. Це свідчить про відсутність цієї навички, оскільки дітям не були подані ґрунтовні знання щодо необхідності миття рук після відвідування туалету. Більшість дітей не розуміє наслідків відсутності цієї процедури.

Проте після прогулянки на вулиці всі діти обох груп без нагадування йдуть мити руки з милом, оскільки усвідомлюють, що руки в них досить брудні. Дошкільники володіють навичками правильного миття та витирання рук. Після ігор у груповій кімнаті, перед вечерею, діти миють руки здебільшого після нагадування вихователя. Вони не протестують, але знову забувають про мило.

Така поведінка дітей свідчить про те, що для формування постійної навички миття рук після різних режимних моментів, окрім зовнішніх факторів (нагадування вихователя, бруд на руках), необхідна й внутрішня мотивація дій. Це означає, що дітям потрібно забезпечити ґрунтовні знання про причиново-наслідкові зв’язки, зокрема, чому важливо мити руки та які наслідки можуть бути в разі невиконання цієї дії.

Щодо чищення зубів після сніданку, більшість дітей виконала цю процедуру лише після нагадування вихователя. Лише 3 дитини (20%) в контрольній групі (КГ) та 4 дитини (26,7%) в експериментальній групі (ЕГ)

технічно правильно виконали цю процедуру. Інші діти лише доторкнулися щіткою до зубів. На запитання: “Чому ти так поспішаєш?”, діти відповідали: “А в мене зуби чисті”. Ті, хто правильно чистив зуби, зазначали, що цьому їх навчила мама або бабуся. Це свідчить про те, що в закладі дошкільної освіти не було приділено достатньої уваги виробленню техніки правильного чищення зубів і поясненню причин необхідності цих дій. Вихователь зазвичай не присутній в умивальній кімнаті під час виконання дітьми гігієнічних процедур, хоча контроль має бути постійним, особливо на першому етапі навчання.

Також проводилися спостереження за правильною поставою дітей під час сидіння за столом. В обох групах діти здебільшого спираються грудьми на стіл, заплітають ноги під стільчиком, підпирають голову руками, що свідчить про відсутність звички контролювати свою поставу. В ЕГ ми постійно звертали увагу на поставу дітей, тоді як в КГ це відбувалося значно рідше.

Під час проведення сюжетно-рольової гри “Лікарня” та “Сім'я” діти використовували назви зовнішніх і деяких внутрішніх органів тіла: голова, тіло, руки, ноги, коліно, ніс, рот, вухо, лоб, щока, зуби, язик, горло, серце, живіт, шлунок. Це свідчить про те, що вони мають загальне уявлення про будову тіла людини.

Зробивши висновки щодо знань дітей з валеології на основі спостережень під час режимних моментів, ми вирішили доповнити свої враження, провівши ряд бесід з вихованцями на тему “Що я знаю про себе?”. Для бесід ми обрали такі теми: “Зовнішні органи тіла людини”, “Догляд за органами тіла”, “Внутрішні органи і системи”, “Шкідливі звички та їх вплив на організм людини” і підібрали відповідні питання. Кожне питання оцінювалося за 3-бальною системою:

1. Які органи тіла ви знаєте?
2. Які органи є на голові?
3. Які органи розташовані всередині тіла людини і де вони знаходяться?
4. Навіщо людині потрібні зуби?
5. Чим ми бачимо, чуємо, відчуваємо?

6. Що таке кровоносна система?
7. Як рахувати пульс?
8. Що таке скелет?
9. Навіщо потрібен мозок людині?
10. Як ми дихаємо?
11. Що шкодить здоров'ю людини?
12. Чому слід дотримуватись режиму дня?
13. Як мікроби або віруси можуть потрапити в організм людини?
14. Навіщо людині шкіра?
15. Коли і як треба мити руки?
16. Як доглядати за волоссям?
17. Як правильно чистити зуби?
18. Як доглядати за очима?
19. Як доглядати за вухами?
20. Навіщо людині потрібно їсти?

Вибір цих тем і питань визначався тим, що зовнішні органи тіла людини постійно знаходяться в полі зору дітей і доступні для вивчення. У повсякденному житті діти виконують процедури догляду за органами тіла і мають уявлення про шкідливі звички. Тому ми намагалися визначити глибину і системність знань дітей з цих тем.

Відповіді дітей на питання 1, 2, 4, 5 засвідчили наявність у них знань про будову тіла, розташування окремих органів, стан здоров'я та хвороби. 60% дітей КГ і 78% дітей ЕГ впевнено називають зовнішні органи тіла людини (очі, ніс, вуха, рот, лоб, потилиця, шия, руки, ноги, коліна, живіт, спина). Деякі труднощі викликало питання (3) про місцезнаходження окремих внутрішніх органів. Діти змогли назвати серце, шлунок, легені, печінку. Лише 3 дитини з обох груп (Оля Г. з ЕГ – 7%, Соломія Ц. і Артем Д. з КГ – 13%) назвали стравохід, 5 дітей (33% з ЕГ) та 4 дитини (27% з КГ) знали про кишечник і змогли показати, де він знаходиться. Майже всі діти (91% з ЕГ і 89% з КГ) правильно вказали місцезнаходження серця, легенів, шлунка, але ніхто не зміг показати, де

розташована печінка. Відповіді на питання про кровоносну систему, як рахувати пульс, навіщо потрібен мозок (6, 7, 9) були невизначеними. Лише Настя Я. з КГ (2%) дала більш-менш розширену відповідь на ці запитання, а в дітей ЕГ цікавих відповідей не прозвучало. Дошкільники мають уявлення про кров і мозок, але важко пояснюють, як кров тече по тілу. Також вони знають, що в них є мозок, “щоб думати”.

Поверхові знання мають діти і про будову шкіри (14 питань). 13% з ЕГ і 26% з КГ дали достатньо повну відповідь, а 87% з ЕГ і 74% з КГ не мають уявлення, що в шкірі є пори і судини. Складним для дітей було питання про функції шкіри. Вони не могли впевнено відповісти, як дихає шкіра, як ми відчуваємо тепло і холод, тобто, діти ще не мають диференційованих понять про функції шкіри. Проте більшість дітей (53% з ЕГ і 66% з КГ) впевнено розповідали, як треба доглядати за шкірою, волоссям, коли треба мити руки (15, 16 питань). 87% дітей з КГ і 80% дітей з ЕГ не змогли дати чіткої відповіді на питання “як правильно чистити зуби” (17). Вони знають, що зуби треба чистити, але як правильно і послідовно це робити, мають лише орієнтовне уявлення. Однак варто відзначити, що 20% з ЕГ і 13% з КГ змогли не тільки правильно відповісти на запитання про роль зубів у житті людини, але й відзначили факт зміни молочних зубів на постійні та послідовність заміни зубів (спочатку передні нижні, потім верхні передні).

Особливого значення ми надавали наявності у дітей знань про необхідність і правильність догляду за шкірою, волоссям, очима, вухами, а також функції цих органів (15,16,18.19). Результати відповідей на запитання з даної теми засвідчили недостатньо високий рівень таких знань у дітей. Повні відповіді ми почули в 40% дітей з ЕГ і в 43% дітей з КГ. Діти відповідали, що бачимо ми очима і очі треба берегти, не можна багато дивитися телевізор і витирати очі брудними руками, що є таке захворювання очей, коли вони червоніють, печуть і виділяється гній (але слово “кон’юктивіт” вони не знають). Також ці діти впевнено відповідали, що вони чують вухами, їх треба мити і не можна вкладати в вухо дрібні речі. А волосся треба мити хоча б раз на тиждень і кілька разів на

день розчісувати. (Втім знань, що розчісування волосся є масажем для шкіри голови в дітей немає – Г.К.).

Крім конкретних запитань, спрямованих на виявлення знань дітей про будову тіла і функції органів людини, дітям пропонувалось розповісти свої спостереження щодо власного організму і поділитися судженнями і умовиводами. Діти розповідали, що коли темно, то очі бачать погано, якщо зайти з яскравого світла в темне приміщення, очі практично нічого не бачать. Вони знають, що не можна дивитися на яскраве сонце та іскри від зварювання, бо будуть боліти очі, і якщо попаде в очі пісок або комашка, то з них сильно потечуть сльози.

З приводу гостроти слуху діти теж мали свої спостереження: *“Якщо говорити тихо, то погано чути, а якщо кричати сильно, то буде боліти голова у всіх дітей. Тому не можна, щоб було дуже шумно”*. Ці знання діти отримали під час особистих спостережень чи спілкування з дорослими.

Далі ми намагалися з'ясувати, чи знають діти будову скелета (8). Аналізуючи відповіді, ми встановили, що в них відобразилась недостатність фактичних відомостей про будову скелета. 64% дітей з КГ і 62% дітей з ЕГ на це запитання дали відповідь: *“Скелет – це голова, руки, ноги, тулуб”*. 2 дитини (20%) з КГ (Іра Б., Марічка К., Ігор М.) і 4 дитини (26%) з ЕГ (Максим Д., Аня О., Володя Н., Юля Х.) сказали, що в людини є череп і показали де він знаходиться. 5 дітей (33%) з ЕГ (ортопедичної) і 3 дитини (20%) з КГ відповіли, що основою скелета є хребет. Тазових кісток не назвав ніхто. Більш-менш повну відповідь дали 13% дітей з ЕГ, а в КГ нікому не можна було поставити вищий бал.

Діти старшого дошкільного віку виявили здатність встановлювати зв'язки між харчуванням і ростом дитини (20-е питання). Вони відповідали: *“Щоб рости, треба гарно їсти”*, однак ці зв'язки без цілеспрямованого навчання недостатньо усвідомлюються дітьми і носять поверховий характер. Лише 13% дітей з КГ і 46% дітей з ЕГ розповіли, що їжа спочатку потрапляє в рот, подрібнюється зубами, потім згадали стравохід, шлунок, кишечник. (У бесіді

раніше вже звучали назви цих органів і діти вчасно згадали їх функції. Це говорить про їх уважність і прагнення запам'ятати інформацію).

На запитання *“Як ми дихаємо?”* (10) діти здебільшого відповідали небагатослівно: *“Ми вдихаємо чисте повітря, а видихаємо нечисте”*. 7 дітей (46%) з ЕГ і 6 дітей (40%) з КГ відповіли, що дихаємо киснем. Усі діти знають, що органом дихання є ніс, але про функції носа (захисну і очищувальну) і наявність ворсинок у носі діти не мали уявлення. (Повна відповідь 0% в обох групах). Подібні знання треба подавати на заняттях, під час дослідницької діяльності.

На запитання про шкідливі звички (11) діти дали досить розмиті відповіді. Всі одностайно назвали куріння, менш впевнено алкоголь. Лише 20% дітей з ЕГ і 6% дітей з КГ дали повні відповіді, згадавши і наркоманію і порушення режиму дня (12 питань), небажання робити ранкову гімнастику і правильно харчуватися. Ці дані ще раз підкреслюють необхідність цілеспрямованого навчання дітей.

Прослухавши відповіді дітей на поставлені запитання, склавши протоколи опитування, ми підрахували отримані дані і змогли зробити висновок про рівень знань дітей ЕГ і КГ з валеологічного виховання (див.табл. 1).

Таблиця 1.

Розподіл дітей за рівнями сформованості валеологічних знань і дбайливого ставлення до власного здоров'я (за даними констатувального експерименту)

Рівні сформованості валеологічних знань	КГ, %	ЕГ, %
Високий	20	27
Середній	53	53
Низький	27	20

Таким чином, проаналізувавши відповіді дітей, ми вважаємо доцільним зазначити, що найменшу кількість цікавих відомостей про будову тіла і внутрішніх органів людини діти дізнаються з розповідей вихователів КЗДО. Лише 30% дітей старшого дошкільного віку повідомили, що знання про тіло

вони отримали від вихователів. Виходячи з цього, ми можемо зробити висновки, що практичні працівники недостатньо уваги приділяють ознайомленню дітей з валеологічними знаннями. Аналіз одержаних результатів свідчить про середній розвиток пізнавального інтересу до валеологічних знань у більшості вихованців обох груп. У зв'язку з цим, ми вважаємо за необхідне запропонувати надання дітям валеологічних знань шляхом цілеспрямованого навчання.

На другому етапі з метою виявлення рівня оволодіння педагогами КЗДО програмою з валеологічного виховання, їх обізнаності з наявною методичною літературою, методами і прийомами навчання дітей валеології, нами був проведений "Круглий стіл", під час якого вихователям пропонувалась низка запитань.

1. Як часто Ви фіксуєте в планах навчально-виховної роботи завдання з валеологічного виховання?
2. Які теми і як саме проводите?
3. Які форми роботи з валеологічного виховання Ви можете назвати?
4. Які фольклорні твори Ви використовуєте для формування в дітей валеологічного світогляду?
5. Як Ви навчаєте дітей дотримуватися правил особистої гігієни?
6. Яку дослідницько-пошукову роботу з валеологічного виховання Ви проводите?
7. Чи контролюєте Ви правильність постави дітей, коли вони сидять за столами?
8. Які дидактичні вправи та ігри з валеології Ви знаєте?
9. Назвіть декілька тем валеохвилинок.
10. Як Ви гадаєте, який рівень знань з валеології в дітей Вашої групи?
11. Чи вчите Ви дітей робити точковий масаж?
12. Які форми роботи з батьками з валеології Ви використовуєте?
13. Чи знайомі Ваші діти з призначенням органів тіла людини?
14. Яку допомогу з питань валеологічного виховання Ви отримуєте в методичному кабінеті дошкільного закладу?

15. Чи проводите Ви з дітьми бесіди з профілактики порушень гостроти зору і слуху?
16. Назвіть теми розваг з валеології.
17. Як часто з дітьми спілкується лікар з питань валеології?
18. Які авторські програми з валеології Ви використовуєте в роботі?
19. Як Ви виховуєте в дітей дбайливе ставлення до свого здоров'я?
20. Якою літературою Ви користуєтесь під час підготовки бесід з валеології?

Відповіді вихователів на запитання щодо планування валеологічного виховання (1) викликали в нас подив і бажання переглянути плани навчально-виховної роботи. Вихователі відповіли, що роботу з валеології вони планують “...один раз на тиждень або 3-4 рази на місяць”. Це, на нашу думку, дуже мало для того, щоб діти могли засвоїти подані знання. Під час спілкування з дітьми з валеологічного виховання вихователі розкривають теми, які частіше стосуються зовнішніх органів тіла людини і їх загальних функцій (2). Тема внутрішніх органів висвітлюється дуже невизначено. Такий висновок ми зробили прослухавши перелік тем, що назвали нам вихователі. Наприклад, “Частини тіла”, “Шкіра”, “Наші вуха”, “Орган тіла–ніс”, “Зуби”. Педагоги обізнані з різноманітними формами роботи з валеологічного виховання (3), тому що ці форми використовуються в роботі з усіх розділів програми: заняття, ігри, розваги, робота в повсякденному житті, робота з батьками, бесіди, дослідницько-пошукова робота, профілактичні бесіди (15). Але, на жаль, в практичній роботі з валеологічного виховання вони використовуються дуже обмежено, бо на запитання: “Як само проводяться названі види роботи?” вихователі дали невиразні відповіді. Ще гіршою була картина, коли педагогам запропонували назвати конкретні теми розваг з валеології (16). Нам стало зрозумілим, що даний вид роботи майже не проводиться. Що стосується художнього слова на заняттях з валеології (4), то можна сказати, що воно використовується вихователями. Це ми зрозуміли прослухавши впевнені відповіді педагогів і їх цитати з текстів. Достатню увагу вихователі ЕГ і КГ надають контролю за дотриманням дітьми правил особистої гігієни (5,7). Ще спостерігаючи за дітьми, ми бачили, що

вихователі постійно нагадують дітям про миття рук, тримання правильної постави, але, на наш погляд, крім нагадування було б корисно розповідати дітям про наслідки невиконання ними правил особистої гігієни. Дослідницько-пошукова робота проводиться не на належному рівні (6). На прогулянці, під час їжі, вмивання, в повсякденному житті вихователі звертають увагу дітей на реакцію різних аналізаторів, але наочні досліди не проводяться. Бажано було б також, щоб вихователі повніше використовували дидактичні ігри і вправи з валеології, для цього їм самим потрібно глибше з ними познайомитися (8), тому що вихователі обох контрольних груп назвали недостатню кількість ігор і вправ від 4 до 8. Вихователі ЕГ частіше ніж вихователі КГ проводять з дітьми валеохвилинки (9-е питання) і діапазон тем у них ширший. 9-10 в ЕГ і 7-9 в КГ. На запитання про рівень знань дітей з валеології (10) вихователі відповіли однотайно: середній і були праві. Дійсно, в обох групах, згідно з проаналізованими даними, рівень знань дітей майже однаковий, не вище середнього. Нас задовольнила відповідь вихователів ЕГ і КГ на питання про точковий масаж (11). В обох групах на заняттях з фізичної культури і після денного сну з дітьми проводиться точковий масаж і відмічається, що це один з засобів профілактики захворювань. Вихователі обох досліджуваних груп намагаються проводити роботу з батьками з валеологічного виховання (12). Під час бесіди були названі такі форми роботи: консультації, бесіди, оформлення папок-пересувок, зустрічі з лікарем. Але, як зауважили вихователі, батьки не виявляють особливої зацікавленості заняттями з валеології. Тому вихователі повинні активізувати роботу з батьками в цьому напрямі. Прислухавши відповіді педагогів на запитання: *“Чи знають діти призначення органів тіла людини?”* (13), ми зробили висновок, що індивідуальна робота з валеологічного виховання не проводиться в обох групах, тому що вихователі не змогли конкретно відповісти що знають, а чого не знають діти. Слід зазначити, що в методичному кабінеті закладу дошкільної освіти (ясла-садок) №9 «Вишиванка» м. Сокаль Львівської області є в наявності достатня кількість літератури з питань валеологічного виховання, і під час підготовки до занять вихователі

користуються статтями з журналів “Дошкільне виховання”, “Палітра педагога”, газети “Розкажи онуку” та іншою літературою валеологічного змісту (14, 20). Проте вихователям необхідно більше читати літератури з даного напрямку для розширення власного кругозору, а також знайомитися з авторськими програмами, які друкуються в фахових журналах (18). Як стало відомо з відповідей вихователів, лікар дитячого садка часто проводить профілактичні бесіди з педагогами, а розмовам з дітьми приділяє уваги менше ніж потрібно (17).

Для отримання достовірної інформації нами було використано метод *анкетування* серед вихователів ЕГ і КГ. Питання були іншими, ніж в бесіді, і ми змогли з різних ракурсів оцінити дійсний стан валеологічного виховання в дитячому садку. Проаналізувавши анкети вихователів, ми виявили, що вони оцінюють свої знання з валеології так: педагоги ЕГ – 7 і 6 балів, КГ – 6 і 6 балів (з 10 запропонованих). Також стало зрозумілим, що 25% вихователів не можуть конкретно сформулювати поняття “валеологія” і “валеологічне виховання”. Вихователі обох досліджуваних груп недостатньо чітко визначили головну мету валеологічного виховання, хоча вони вважають доцільним ввести валеологію в програму дитячого садка. Запитання про напрями валеологічного виховання, що реалізуються в закладі дошкільної освіти (5-е питання) викликало труднощі у педагогів обох груп. Таке положення пов’язано з тим, що на даний момент в садку не ведеться поглиблена робота з валеології і не виділяються окремі напрями валеологічного виховання. Щодо загартування, то вихователі проводять загартувальні процедури в режимі дня і не відмічають ніяких негативних відхилень в здоров’ї дітей в зв’язку з цими процедурами. Вони вважають доцільним пропонувати батькам займатися загартуванням дітей і в домашніх умовах.

Під час бесіди з вихователями з питань валеології ми виявили, що педагогам важко чітко сформулювати відповідь про періодичність планування валеологічних заходів у планах навчально-виховної роботи. Це спостереження викликало в нас бажання детально познайомитися з планами організації

педагогічного процесу в дошкільному закладі. Нами були проаналізовані плани навчально-виховної роботи вихователів ЕГ і КГ з метою виявлення обсягу уваги, яка приділяється валеологічному вихованню в закладі дошкільної освіти, який є базою експериментальної роботи. Користуючись отриманими даними, можна стверджувати, що плани складаються традиційно, питання з валеологічного виховання висвітлені дуже слабо. Дійсно, як і казали вихователі, завдання з валеології плануються, в основному, один раз на тиждень. У більшості випадків розглядаються загальні теми, в яких розкриваються функції зовнішніх органів тіла людини. Надзвичайно рідко плануються дидактичні ігри і вправи валеологічного характеру, розваги, консультації лікаря для дітей та батьків. У графі “Робота з батьками” не вказано перелік питань з валеології, які будуть розглянуті протягом місяця під час спілкування з батьками. У планах вихователів обох досліджуваних груп періодично (3-4 рази на тиждень) з’являється слово “валеохвилинка”, але відсутні теми валеохвилинок, а також, в які режимні моменти вони будуть проведені. Зовсім не зафіксована індивідуальна робота з дітьми з питань валеології. Не були записані імена дітей, з якими буде проводитися робота, тема бесіди. У планах навчально-виховної роботи раз на тиждень планується розвага на вільну тему, Але не плануються розваги на валеологічну тематику, як підсумок вивченої теми або блоку тем. У планах навчально-виховної роботи не вказано, як тема з валеології, яка вивчалася на занятті, продовжується в іграх, дослідницько-пошуковій діяльності, спілкуванні педагога з дітьми. Отже, аналіз планів навчально-виховної роботи показав відсутність чіткої системи в плануванні та здійсненні валеологічного виховання дітей дошкільного віку як на заняттях, так і в повсякденному житті.

Поспілкувавшись з вихователями ЕГ і КГ, проаналізувавши їх відповіді на запропоновані нами запитання під час бесіди, анкетування, уважно прочитавши їх плани навчально-виховної роботи, ми змогли констатувати, що в даних групах знання з валеології подаються дітям не на достатньому рівні. Вихователі не використовують в роботі всі наявні форми навчання дітей, не займаються самоосвітою, робота з батьками не активізована, хоча не можна сказати, що

роботі з валеологічного виховання зовсім не приділяється увага. Педагоги подають дітям загальні знання про будову і функції органів тіла людини, але необхідно, щоб ця робота проходила на більш високому рівні. Необхідно частіше проводити дослідницько-пошукову роботу, більше часу приділяти індивідуальному спілкуванню з дітьми, використовувати дидактичні ігри і вправи, вирішуючи завдання валеологічного характеру.

Для того, щоб скласти остаточне враження про стан валеологічного виховання в КГ і ЕГ, ми поцікавилися думкою батьків дітей цих груп про доцільність введення валеологічного виховання в програму дитячого садка, їх ставленням до валеології і бажанням працювати з дітьми в цьому напрямі.

Батькам були запропоновані такі питання:

1. Чи часто здоров'я дитини є предметом Вашої уваги?
2. Чи розповідаєте Ви дітям, як треба берегти здоров'я?
3. Чи навчаєте Ви дітей на особистому прикладі чистити зуби?
4. Чи нагадуєте Ви дитині, щоб вона доглядала за порожниною рота?
5. Чи перевіряєте Ви гостроту зору і слуху дитини самостійно?
6. Чи контролюєте Ви правильність постави дитини коли вона сидить за столом?
7. Чи навчаєте Ви свою дитину прийомам самомасажу?
8. Чи дотримуєтесь Ви режиму дня для дитини?
9. Чи ви навчаєте дитину надавати першу допомогу при падінні, опіках?
10. Чи ваша дитина без нагадувань додержується правил особистої гігієни?
11. Чи ви розповідаєте дитині про функції органів тіла людини?
12. Чи ви проводите з дитиною спеціальні бесіди з валеології?
13. Чи використовуєте Ви художнє слово під час виконання дитиною гігієнічних процедур?
14. Чи ви цікавитесь рівнем знань дитини з питань будови і функцій її організму?
15. Чи часто Ви звертаєтесь за консультацією з питань валеології до вихователя, лікаря?

16. Чи звертаєтесь Ви до літератури, щоб знайти інформацію з валеологічного виховання?
17. Чи подобаються Вам ті форми роботи, що проводяться з дітьми з валеологічного виховання в дитячому садку?
18. Чи намагаєтесь Ви позбавитись від шкідливих звичок?
19. Чи ви віддаєте перевагу при лікуванні дитини народним методам?
20. Чи часто хворіє Ваша дитина.

Ми порівняли відповіді батьків дітей з ЕГ і КГ для того, щоб зрозуміти, як впливає на рівень знань, ставлення до занять дітей стан обізнаності, зацікавленість батьків у валеологічному вихованні. Було виявлено, що здоров'я дітей є предметом уваги всіх батьків 100% (1). 60% дорослих з ЕГ і КГ розповідають дітям, як треба берегти здоров'я (2): 67% з ЕГ і 47% з КГ на особистому прикладі навчають дітей правильно чистити зуби, що в цьому віці дуже важливо (3). До того ж 67% батьків з обох груп не лінуються нагадувати дітям прополоскувати рот після їжі (4). На жаль, лише 33% батьків з ЕГ і КГ самостійно перевіряють гостроту зору і слуху своїх дітей, чи звертаються до спеціалістів (5), розраховуючи при цьому на дитячий садок. 86% батьків обох досліджуваних груп дуже серйозно відносяться до постави дітей і постійно контролюють її правильність (6), але, як ми мали змогу спостерігати, в дітей ще не вироблена здатність самоконтролю за своєю поставою. Більшість батьків з ЕГ 67% і 60% з КГ розуміють користь точкового масажу і навчають дітей (7). Позитивним є те, що практично всі батьки обох груп - 93% розуміють необхідність дотримування режиму дня для дошкільників (8). Дорослі скаржилися на те, що вони часто не можуть запобігти травмам дітей і їм мимоволі доводиться навчати їх надавати першу допомогу при падінні та опіках (9) – 73% з ЕГ і 47% з КГ працюють над цим питанням. Під час розмови батьки були досить відверті і виявилось, що лише 33% дітей і в ЕГ, і в КГ без нагадувань дотримуються правил особистої гігієни (10). Дорослі розуміють, що це їх недопрацювання, але пояснюють це своєю постійною зайнятістю. Під час виконання гігієнічних процедур і, відповідаючи на дитячі запитання, 87% батьків

з обох груп розповідають про функції органів тіла (11), але, як ми побачили, спілкуючись з дітьми ЕГ і КГ, ці знання досить поверхові. Проте, спеціальні бесіди на валеологічні теми (12) проводять з дітьми лише 33% батьків з ЕГ і 20% з КГ. Але поряд з цим ми визначили, що своїх дітей батьки вважають вже достатньо дорослими для того, щоб читати їм примовки, приказки, дитячі пісеньки під час проведення гігієнічних процедур (13). Лише 33% батьків з ЕГ і 27% з КГ хоч і не завжди, але використовують засоби народної мудрості в спілкуванні з дітьми. Батьки не часто цікавляться у вихователя рівнем знань дітей з валеології (14) і рідко звертаються за консультаціями (15) і методичною літературою з валеології, вважаючи, що знання з грамоти і математики більш важливі для дитини. Тому вихователям треба переконати батьків в необхідності надання дітям знань з валеології і в садочку, і вдома.

Під час бесіди ми переконались, що батьки, самі того не підозрюючи, тягнуться до валеологічних знань, віддаючи перевагу в лікуванні дітей засобам народної медицини (19) (87% з ЕГ і 86% з КГ), намагаючись позбавитись від шкідливих звичок – куріння, переїдання, гіподинамії (18) – 76% респондентів з обох груп.

Для глибшого усвідомлення ставлення батьків до валеологічного виховання, нами було проведено *анкетування* серед них. Проаналізувавши анкети батьків дітей ЕГ та КГ, ми виявили, що ніхто з опитуваних не оцінив свої знання з валеології вище 5 балів. Слід відмітити, що відповіді на анонімні анкети були більш детальними і відвертими, ніж у прямій бесіді. Так, ми зрозуміли, що 68% батьків ЕГ і 71% батьків КГ не можуть сформулювати поняття “валеологія” і “валеологічне виховання”, але вони не відмовляються від того, щоб валеологію ввели в програму навчання дитячого садка. На запитання про загартування усі респонденти відповіли більш впевнено, але не всі позитивно. Деякі батьки не наважуються починати загартовуючі процедури, тому що бояться застудити дитину (36% з ЕГ і 41% з КГ).

Проаналізувавши відповіді батьків ЕГ і КГ, ми прийшли до висновку, що рівень валеологічної активності батьків обох груп майже однаковий, так само, як

і приблизно однаковий рівень знань дітей цих груп з валеології. У батьків є бажання вчити свою дитину, але часто їм заважає відсутність потрібних знань, часу і вміння методично правильно донести інформацію до дітей. Тому основна відповідальність за надання дітям знань з валеології покладається на вихователів дитячого садка.

Результати проведеного констатувального експерименту, дають змогу зробити наступні *висновки*.

Діти ЕГ і КГ володіють певним обсягом стихійних знань з валеології, намагаються зрозуміти сутність того чи іншого явища, їх цікавлять відомості про себе, але в більшості дітей пізнавальний інтерес до валеології розвинутий на середньому рівні.

Знання з валеології дітям даних груп подаються не на достатньому рівні, не розроблена чітка система роботи, не використовуються належним чином форми і методи навчання дітей валеології.

У зв'язку з відсутністю ґрунтовних знань з валеології, а тому і внутрішньої мотивації дій, у дітей не вироблена звичка до самостійного виконання гігієнічних процедур. Виходячи з того, що в обох досліджуваних групах навчання дітей проводилися за традиційною методикою, рівень знань вихованців, рівень підготовки вихователів і рівень обізнаності батьків з питань валеологічного виховання знаходяться на даний момент на одному (середньому) рівні.

У планах навчально-виховної роботи питання з валеологічного виховання висвітлені недостатньо, відсутній логічний зв'язок між темою заняття з валеології і закріпленням її в різних видах діяльності, в повсякденному житті.

Можна передбачити, що розуміння дітьми знань про власне тіло, догляд за ним, впливає на усвідомлення ними умов, необхідних для нормального життя людини і, внаслідок цього, на свідомий вияв турботи про своє життя. Це дає нам підставу зробити висновки про необхідність надання дітям валеологічних знань шляхом цілеспрямованого навчання.

Отже, можна стверджувати про необхідність цілеспрямованої валеологічної освіти дітей, батьків і вихователів для того, щоб молоде покоління

виросло здоровим, сильним, фізично досконалим і обізнаним з даної проблематики.

2.2. Педагогічні умови валеологічного виховання дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку

На основі аналізу проведених спостережень та методики формувального експерименту встановлено, що діти з порушеннями мовленнєвого розвитку мають загальні уявлення про будову тіла людини, знання про гігієнічні навички, розуміння важливості правильної постави. Однак, гігієнічні навички не доведені до автоматизму через відсутність внутрішньої мотивації та недостатнє усвідомлення важливості гігієнічних процедур. Тому вважаємо, що педагогам слід систематизувати подачу знань з валеології, зокрема, під час виконання режимних моментів доцільно впроваджувати валеохвилинки для інтеграції знань.

В зв'язку з результатами, отриманими у ході констатувального експерименту, нами була розроблена методика формувального експерименту, яка складалась з кількох етапів:

I етап: Підготовка дорослих

- Створення умов для навчання:
- Підготовка вихователів до програми валеологічного виховання.

II етап: Реалізація завдань експериментально-дослідницької роботи з дітьми.

Перший етап проходив за такими напрямками:

Напрямки роботи з вихователями

1. Методична робота:

- Проведення методичних семінарів.
- Організація відкритих занять.
- Проведення круглих столів.

- Обговорення новинок педагогічної літератури з питань валеології.

2. Залучення батьків:

- Консультації та лекторії.
- Виготовлення папок-пересувок.
- Проведення батьківських зборів з запрошенням лікаря.

Спільна робота вихователів

• Вихователі разом з експериментатором і лікарем визначили напрямки роботи.

- Вибір тем для навчання дітей:
- Зовнішні та внутрішні органи.
- Будова тіла людини.
- Органи зору (очі), слуху (вуха).
- Зуби, рот, органи травлення, нос, органи дихання.
- Будова та функції шкіри, рук, скелету, м'язів, серця та кровоносної системи.

системи.

Планування занять

- Вихователі склали графік вивчення тем, що включав:
- Теми занять.
- Ігри.
- Бесіди.
- Досліди та спостереження.
- Екскурсії.

Така систематична робота з вихователями та батьками, а також чітке планування навчального процесу є ключовими факторами для успішного формування валеологічних знань у дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку. Це сприятиме не лише розвитку їх мовленнєвих навичок, але й формуванню здорового способу життя.

На основі сітки вихователі виробили систему, по якій збиралися розглядати вибрані теми, які види діяльності вони б хотіли використати. Так з'явився приблизний перелік пунктів:

1. Спостереження.
2. Бесіди.
3. Розгляд картин та ілюстрацій.
4. Заняття.
5. Використання джерел народної творчості.
6. Проведення дослідів.
7. Валеохвилинки.
8. Валеологічні ігри та вправи.
9. Рухливі ігри.
10. Народні ігри.
11. Навчання правил догляду за органами.
12. Проведення екскурсій.
13. Участь дітей у валеологічних розвагах і святах.

Після того, як вихователі систематизували свої задумки, почалася підготовча робота. Педагоги брали одну з тем і до кожного пункту підбирали матеріал, намічали теми бесід, готували до них запитання, планували спостереження, шукали картини та ілюстрації, писали конспекти занять, в художній літературі підшукували загадки, прислів'я, вирішували, які досліді і як логічно провести з даної теми, домовлялися з медичними установами з приводу проведення в них екскурсій, разом з музичними керівниками готували свята-розваги з валеологічної тематики. З зацікавленістю вихователі готували матеріал до валеохвилинок – найбільш дохідливої, ефективної форми роботи з дошкільнятами. Вони тривають 5–10 хвилин і можуть проводитися як складова частина навчання чи виховання, або ж відокремлено в процесі повсякденного життя.

Коли був готовий блок інформації з однієї теми, вихователі проводили семінар-практикум з іншими вихователями КЗДО, знайомлячи їх з підібраним матеріалом. Кожний місяць опрацьовувалась одна тема. Протягом місяця вихователі ЕГ періодично проводили відкриті заняття для вихователів інших груп. На валеологічні розваги запрошувались діти середніх і старших груп.

Вихователі ЕГ відобразили в планах навчально-виховної роботи всі форми і методи впровадження в програму знань з валеології. Також вони організовували виставки матеріалів до кожної теми, які проводилися в музичному залі. Вихователі всіх груп і батьки могли з нею ознайомитися.

В ЕГ вихователі оформили інформаційний куточок на валеологічну тему, де висвітлювались матеріали, які вивчали в даний момент діти.

Педагоги постійно знайомились з напрацюваннями, які передають досвід роботи дитячих закладів міста з валеології, а також систематично вивчали досвід роботи вихователів України, матеріали якого друкувалися в фахових журналах: “Дошкільне виховання”, “Палітра педагога”, газетах: “Розкажи онуку”, “Дитячий садок”.

З метою підвищення професійного рівня, вихователі ЕГ відвідували методичні об’єднання міста з валеології і звітували перед колегами про новини в області валеології і іншу цікаву інформацію, яку подавали слухачам методичного об’єднання. Також вони впроваджували в роботу рекомендації, отримані на методичних об’єднаннях.

Велику допомогу в підготовці вихователів ЕГ до запланованої роботи надавала допомогу методист дитячого садка. Вона проводила індивідуальні консультації для педагогів з питань валеології, оформила куточок новинок методичної літератури з валеології в допомогу вихователям.

Педагоги ЕГ виготовили наочний матеріал для занять з валеології, запропонували вихователям старших груп прийняти участь в конкурсі дидактичного матеріалу з теми: *“Що ми знаємо про себе?”*

Для підняття інтересу у вихователів і дітей до валеології, в дитячому садку був проведений загальний День Здоров’я, під час якого діти приймали участь в спортивних змаганнях, естафетах, конкурсах, іграх, які мали завдання виявити рівень знань дітей старших груп з валеології і за допомогою казкових героїв донести до відома дітей інформацію валеологічного змісту.

Для того, щоб підвищити загальний рівень освіченості вихователів, було проведено низку методичних семінарів з валеології, на яких розглядалися наступні теми:

- “Розвиток пізнавальних здібностей дітей”.
- “Експеримент та нестандартність”.
- “Проблема: навчання – перспектива”.
- “Щоб діти вміли міркувати”.

З метою поглиблення знань з методики викладання основ валеології в дитячому садку, використовувалась наступна форма роботи з педагогами: “Круглий стіл – банк ідей”. В “Круглому столі” приймали участь вихователі ЕГ, старших, середніх і молодших груп. Під час розмови за “Круглим столом” були розглянуті такі теми:

- “Використання пізнавально-ігрового середовища для валеологічного виховання дітей”.
- “Активізація пізнавальної діяльності дошкільників в процесі ознайомлення з валеологією”.
- “Досліди: наукові і кумедні”.
- “Тренуйте розум дитини”.
- “Використання методів і прийомів ЛФК в роботі з дітьми”.

Вихователі за допомогою психолога, інструктора фізкультури, методиста готували матеріал за даною темою і активно обговорювали його.

Лікар і психолог КЗДО (ясла-садок) №9 «Вишиванка» м. Сокаль Львівської області підготували і провели консультацію на тему: “Лікувально-профілактична і соціально-педагогічна допомога дітям з порушеннями мовленнєвого розвитку”.

2 напрямком підготовки дорослих до проведення в дію програми навчання дітей валеології, була робота з батьками і залучення сім’ї до валеологічного виховання дітей.

Практика свідчить, що дуже часто родинне виховання і виховання у ЗДО існують, як дві окремі ланки: вдома інколи дитина дістає одні настанови, зразки поведінки, в дитячому садку – інші.

Батьки хочуть бачити своїх дітей здоровими, однак у них не завжди вистачає необхідних знань, педагогічних умінь і навичок. Вони не володіють формами і методами передачі знань дітям, дуже часто їм бракує вільного часу для спілкування з дітьми. Батьки інколи не вміють виділити головну інформацію, яку треба в даний час подати дітям. В таких випадках на допомогу батькам має прийти педагогічний колектив дитячого закладу, який відвідують їхні діти. Бо тільки єдність вимог здорового способу життя в родині і в закладі дошкільної освіти сприятиме формуванню в дитини свідомого ставлення до свого здоров'я.

Вихователями ЕГ велась поглиблена підготовча робота з батьками з валеологічного виховання в таких напрямках:

1. Надання теоретичної допомоги (бесіди, Дні відкритих дверей, конференції, лекторії, організація інформаційних куточків, виставки методичної літератури).

1. Заходи практичної допомоги (індивідуальна робота з питань валеології, консультації, дискусії, диспути, практичні заняття з батьками).

Перш за все, на початку роботи були проведені батьківські збори на тему: “Співпраця ЗДО і сім’ї – основа розвитку дітей”. На зборах батьки й вихователі вибрали найбільш реальні й ефективні шляхи співпраці. Батьки виявили бажання проводити в життя програму валеологічного виховання дітей і навчатися цьому. Вони підтримали вихователів в прагненні ознайомити дітей з зовнішніми і деякими внутрішніми органами і системами, мотивувавши це поясненням, що дана тема більш-менш знайома батькам і вони зможуть впевненіше відповідати на запитання дітей.

Вихователі разом з лікарем підготували цикл *лекцій*:

1. “Здоров’я дітей – здоров’я нації”.
2. “Медико-біологічні фактори здоров’я дитини”.
3. “Екологічні аспекти здоров’я дошкільника”.
4. “Індивідуальний підхід до дитини – запорука ефективності виховання і навчання”.

На лекціях батьки знайомилися з особливостями росту і розвитку дітей дошкільного віку, з їх психикою. Також їм були дані поняття про чинники здоров'я, вплив природного, суспільного довкілля та зовнішніх факторів на здоров'я. Батьків ознайомили з екологічними особливостями України та регіонів проживання, про стан здоров'я дітей на Україні.

Для батьків нами була проведена *конференція* на тему: “Проблеми формування здорової дитини в сучасних умовах”. Зокрема, наголос зробили на тому, що батьки повинні постійно слідкувати за тим, щоб дитина не була відірвана від законів природи, виховувати у неї любов до природи, бажання бути завжди з природою.

Для підвищення у батьків зацікавленості валеологією вихователі провели з ними *дискусії* на теми:

1. “Здоровий спосіб життя. Що це?”

2. “Взаємозв'язок людини з природою, Всесвітом. Їх вплив на здоров'я маленької людини”.

3. “Емоційне і психічне здоров'я. Ваше розуміння?”

Під час дискусії зверталася увага батьків на соціальні умови здоров'я, взаємовідносини між батьками і дітьми в плані формування здорового способу життя. Проводилася пропаганда здорових взаємостосунків між усіма членами сім'ї, загострялася увага батьків на тісному зв'язку між шкідливими звичками батьків і здоров'ям і звичками дітей. “Батько і мати – зразок для наслідування здорового способу життя”.

Вихователі, лікар і методист, інструктор з фізичної культури та масажист підготували для батьків *семінари-практикуми* за темами:

1. “Методика ознайомлення дітей з органами і системами організму”.

2. “Дотримання дітьми правил особистої гігієни”.

3. “Нетрадиційні методики оздоровлення дитячого організму”.

4. “Розучування комплексів гімнастики для дошкільників”.

5. “Масаж (у тому числі і точковий) в оздоровленні дитини. Оволодіння практичними навичками.

Батькам було запропоновано на особистому прикладі навчати дітей правильно чистити зуби, язик, виконувати масаж ясен, дотримуватись правил особистої гігієни стосовно інших частин тіла, привчати дітей слідкувати за поставою під час різних видів діяльності, навчати дітей самомасажу, точковому масажу, добиватися ретельного дотримування режиму дня, систематичного загартування, щоденного виконання дитиною ранкової гімнастики.

Вихователі на практиці показали батькам, як треба робити:

- Масаж долоні і пальців дитини.
- Ігрові вправи для розвитку моторики і масажу пальців рук та долоней.
- Методику навчання дітей правильному диханню.
- Ігрові вправи з язиком (на профілактику захворювань верхніх дихальних шляхів, для укріплення голосових зв'язок і покращення кровообігу головного мозку).
- Гімнастика і масаж носа (виховувати навички дихати через ніс, профілактика нежиті).
- Масаж вушних раковин (на профілактику захворювань органів слуху).

Лікарем і вихователями періодично проводилися *консультації* для батьків:

1. “Росте донька, росте син. Особливості статевого виховання”.
2. “Як уберегти дитину від гострих кишково-шлункових захворювань?”
3. “Рекомендації щодо організації рухової активності”.
4. “Нетрадиційні методи лікування”.

Батьки уважно прислуховувались до рекомендацій педагогів та лікаря, задавали питання, було видно, що вони зацікавлені поданими темами.

Також батькам було запропоновано прийняти участь в індивідуальних і загальних бесідах за темами:

1. “Загартування дитини вдома”,
2. “Раціональне харчування”.
3. “Перша допомога дітям”,
4. “Рух – це життя”.
5. “Емоції та здоров'я”.

Під час бесід батьки ділилися враженнями від спілкування з власними дітьми, своїми наробками з питань виховання дошкільнят, цікавими спостереженнями і педагогічними знахідками.

Вони стали зацікавленими в такій мірі, що самі стали підшукувати методичну літературу з валеології і разом з вихователями організували виставку новинок методичної валеологічної літератури, а також приносили свої матеріали для оформлення папок-пересувок, в яких висвітлювались теми:

1. “Поговоримо про плоскостопість”.
2. “У вашої дитини – сколіоз”. (ЕГ – ортопедична група).
3. “Якщо у дитини – простуда”.
4. “На лоні природи. Правильна поведінка в доквіллі”.
5. “Батьківська усмішка, ніжність, доброзичливість і розуміння стану дитини – запорука її психічного здоров’я”.

В практику комунального закладу дошкільної освіти (ясла-садок) №9 «Вишиванка» м. Сокаль Львівської області була введена така форма роботи з батьками як День відкритих дверей. Батьки запрошувались на заняття, прогулянки, інші режимні моменти. Вони спостерігали за поведінкою, емоційністю, відкритістю, рівнем знань своїх дітей. Звертали увагу на методику проведення тих чи інших режимних моментів, занять, валеохвилинок. Один з днів відкритих дверей назвали “Універсальний день” він відповідав темі: “Проектування особистості вихователя на формування творчого ставлення до процесу виховання і навчання дітей”. Батьки мали змогу побачити в дії новітні методичні розробки, нові підходи до виховання та навчання дітей.

Батьки з задоволенням приймали участь в спортивних святах “Тато, мама і я – спортивна сім’я”, “Зростаємо здорові”, Днях здоров’я.

Підготовча робота з вихователями та батьками показала позитивні результати в підвищенні інтересу до валеологічної освіти. Взаємодія між педагогами та батьками створює сприятливе середовище для розвитку знань дітей про здоров’я та гігієну, що є основою успішної реалізації програми валеологічного виховання.

В процесі підготовки вихователів до реалізації концепцій валеологічної освіти в них значною мірою виріс інтерес до цієї надзвичайно важливої проблеми. В ході експериментально-пошукової діяльності вони накопичили певний практичний досвід, який допоможе їм в подальшій роботі.

Під час спілкування з дітьми, вихователі намагаються не завищувати обсяг знань, користуватися в роботі простими, доступними розумінню дітей, наочними посібниками, забезпечувати валеологічну спрямованість кожної частки валеологічного процесу: заняття з фізичної культури, мовлення, математики, зображувальної, ігрової, трудової, побутової діяльності.

Треба зазначити, що більшість батьків ЕГ свідомо зацікавилися програмою валеологічного виховання дітей. Вони виявили готовність співпрацювати з педагогами в процесі надання дітям знань з валеології. У багатьох із них виникло бажання підвищити власний рівень знань з питань валеології. Вони зверталися до методичної літератури, приходили на консультації, лекторії, бесіди, приймали участь в обговорюванні запропонованих вихователями питань. Більшість батьків гарантували свою допомогу під час впровадження в життя програми валеологічного виховання дітей.

2.3. Експериментальна методика формування валеологічних знань у дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку

Головне завдання педагогів, які займаються втіленням в життя програми валеологічної освіти, полягає в правильному підборі інформації, що буде подаватися дітям. Вона повинна бути науковою, доступною для сприймання її дошкільниками, зорієнтованою на формування у дітей практичних навичок дбайливого ставлення до свого здоров'я, а також відповідати вимогам “Базового компоненту”, відповідно до якого “...дитина дошкільного віку повинна вміти визначати і правильно називати частини свого тіла (голову, шию, тулуб, кінцівки), знати їхнє призначення і дію. Орієнтуватися в будові органів і систем

свого організму (серцево-судинної, дихальної, опорно-рухової, видільної, крові, шкіри). Мати уявлення про їх призначення та умови нормального функціонування. Усвідомлювати, що всі органи і системи організму працюють як єдине ціле. Орієнтуватися в основних проявах органів чуттів: око – бачить, вухо – чує, ніс – відчуває запах, язик – смак, шкіра – дотик і температуру. Сприймати відчуття свого тіла, різних його частин, диференціювати їх» [4].

Виходячи з вищезгаданих вимог, ми підібрали теми, розглядання яких було цікавим для дітей, в зв'язку з їх доступністю і можливою наочністю. Послідовність подачі тем була визначена складністю сприйняття дітьми матеріалу і зафіксована в графіку. На основі графіка ми склали сітку роботи з валеології, де по місяцям розписали теми занять і супутні види діяльності для закріплення поданих знань.

Спочатку діти ознайомились з будовою зовнішніх органів, потім вивчали будову і функції внутрішніх органів і систем: “З чого складається тіло людини?”, “Орган зору”, “Орган слуху”, “Зуби”, “Органи дихання”, “Шкіра”, “Наші руки”, “Скелет і м’язи”, “Серце, кровообіг”, “Органи травлення”. Під час навчання дітей використовувалися наступні методи: *наочні* (спостереження, досліди, розгляд картин, ілюстрацій), *словесні* (бесіди, розповіді вихователя, читання художніх творів фольклорного жанру, вивчення загадок, прислів’їв), *практично-ігрові* (вправлення в догляді за органами тіла, вивчення валеологічних пам’яток). А також різноманітні форми роботи: розігрування ситуацій на валеологічну тему під час сюжетно-рольових ігор “Лікарня”, “Сім’я”, заняття, екскурсії, валеохвилинки.

Так, у лютому 2024 року дітям було запропоновано уточнити знання про будову тіла людини. Для більш детального ознайомлення дітей з будовою тіла проводились спостереження в навколишньому. Метою спостережень було закріпити вміння дітей розрізняти і називати окремі частини тіла, вміти визначати за розміром і зовнішнім виглядом частин тіла стать і належність людини до відповідного вікового періоду (дитина, дорослий, стара людина).

На заняттях з мовленнєвого спілкування і під час індивідуальної роботи дітям пропонувалося описати дівчинку або хлопчика, визначити спільні і різні риси зовнішнього вигляду.

На заняттях з ліплення, аплікації і малювання діти зображували людину в різних позиціях: стоячи, в русі.

Під час бесід ставилась мета – виявити наявні знання дітей про будову тіла за допомогою питань:

1. *Покажіть, де знаходиться ваша голова?*
2. *Які органи, розташовані на голові, ви можете назвати?*
3. *Покажіть на дитині, де в неї тулуб.*
4. *Що таке “верхні кінцівки”?*
5. *Де знаходяться нижні кінцівки і як вони називаються?*

Для розширення уявлень дітей про будову тіла людини під час бесіди вихователі користувалися ілюстраціями, картинами, атласами з зображенням тіла людини, книгою “Рости здоровим”. За допомогою цих наочних засобів діти засвоювали більш детальні назви частин тіла. На голові: чоло, скроня, вилиця, потилиця, брова, вія, ніс, рот, підборіддя, шия. На тулубі: ключиця, грудина, живіт, статеві органи, лопатка, попереk, сідниці. На руках: плече, лікоть, передпліччя, зап'ястя, кисть. На ногах: стегно, коліно, гомілка, литка, щиколотка, стопа, п'ята, пальці ніг.

Крім того, звернули увагу дітей на наявність у кожної людини волосся і нігтів. Після спостережень за однолітками, вихователями і перехожими діти зробили висновки, що волосся може бути різного кольору (світле, темне, чорне і фарбоване). Також волосся має різну структуру: воно може бути прямим, кучерявим, різну довжину: довге, коротке.

Для створення позитивного емоційного фону і для закріплення вивченого матеріалу під час бесід і в повсякденному спілкуванні з дітьми експериментатором використовувались різні види усної народної творчості: загадки про частини тіла, вірши, примовлянки, загадки-добавлянки. Створивши початкову базу знань, вихователі провели чотири заняття.

1. *Тема:* “З чого складається тіло людини?”
2. *Тема:* “Взаємозв’язок частин тіла людини”.
3. *Тема:* “Волосся і нігті”.
4. *Тема:* “Гарне тіло в здорової людини”. (Підсумкове заняття).

Для підтримування пізнавального інтересу у дітей під час кожного режимного моменту проводились валеохвилинки – невеличкі бесіди, де вихователі ділилися цікавими фактами про анатомію, основною їх метою стала підтримка інтересу дітей до теми частин тіла людини, внаслідок чого діти отримували нові знання та, розширювали свій кругозір.

Під час ігрової діяльності діти перевіряли набуті знання, а вихователь планомірно направляв гру в потрібне русло. Так, в сюжетно-рольовій грі «Лікарня» діти грали ролі лікарів і пацієнтів. «Хворі» називали травмовані частини тіла, а лікар надавав першу допомогу. Лікар пояснював профілактику травматизму та давав поради щодо догляду за тілом. Діти почали активно застосовувати назви частин тіла у спілкуванні з однолітками.

Познайомившись з назвами частин тіла людини, діти стали вільно використовувати їх у спілкуванні з однолітками, під час сюжетно-рольової гри “Лікарня”, “Сім’я”, “Аптека”. Поглиблено вивчивши дану тему, діти усвідомили необхідність дотримання правил гігієни і стали без нагадування виконувати гігієнічні процедури. В дітей виріс пізнавальний інтерес щодо власного організму. Вони стали задавати питання стосовно різних органів тіла і їх функцій в організмі людини.

Такий підхід до навчання через валеохвилинки та ігрову діяльність не лише розвиває знання дітей про частини тіла, але й формує у них гігієнічні навички та заохочує до самостійного пізнання власного організму. Діти стали більш активними у спілкуванні та проявляють інтерес до здоров’я і благополуччя.

Березень місяць 2024 року був присвячений ознайомленню дітей з органом зору – очима. Під час спостережень експериментатор запропонував дітям подивитися один одному в очі і описати їх колір, згадати колір очей у

батьків та інших родичів, визначити закономірність: колір очей батьків і дітей зазвичай співпадає. У ході такої роботи діти мали можливість відзначити, що в очах знаходиться зіниця, яка має форму, подумати про шкірку з волосинками (вії), яка прикриває око. Також діти спостерігали за сплячою людиною і помітили, що вії закривають очі, коли люди сплять, що дозволяє їм відпочивати. Метою таких спостережень було виявлення рівня знань дітей про будову очей та їх значення для людини.

Таким чином, спостереження сприяли розвитку уявлень дітей про будову та функції очей. Діти отримали можливість практично застосувати знання про родинні зв'язки та генетику (колір очей). На нашу думку, саме такі заняття допомагають формувати зацікавленість до анатомії та здоров'я.

Для виявлення рівня усвідомлення дітьми поданої інформації, експериментатор проводив періодичне експрес-опитування:

1. *Якого кольору бувають очі?*
2. *За допомогою чого ми бачимо?*
3. *Що захищає наші очі?*
4. *Чи потрібно робити гімнастику для очей?*
5. *Як можна берегти очі?*
6. *Де знаходиться зіниця ока? Згадати про неї прислів'я.*

Для розширення уявлення дітей про різноманітність форм, кольору їм були запропоновані ілюстрації, картини з зображенням людей різних рас (китайця, ескімоса, африканця, європейця), щоб діти змогли наочно впевнитися в різноманітності розрізу очей людей, що проживають в різних регіонах планети.

Щоб донести до свідомості дітей більш ґрунтовні знання, було проведено чотири заняття.

1. *Тема: “ Знайомство з органом зору – очима”.*
2. *Тема: “ Навіщо людині очі?”*
3. *Тема: “Очі – дзеркало душі, очі треба берегти ”.*
4. *Тема: “Наші оченята – це віконечка в світ” (підсумкове заняття).*

Для того, щоб заволодіти увагою дітей, розвивати їх пам'ять, збагачувати словниковий запас, на заняттях, у повсякденному житті експериментатор постійно використовував і вивчав з дітьми загадки, прислів'я, вірші, на тему, яку вони опрацьовують.

Для закріплення набутих знань про органи чуття, було проведено серію практичних дослідів. Діти виконали наступні завдання:

1. Завдання на баланс і сприйняття

- **Проходження по мотузці:**
- **З розплющеними очима:** Діти мали можливість відчуту свою рівновагу та орієнтацію в просторі.
- **З заплющеними очима:** Це завдання допомогло дітям усвідомити, як важливо бачити для підтримки балансу.

2. Завдання на сприйняття зору в умовах обмеження

- **Розгляд картини в темній кімнаті:**
- Діти спостерігали за змінами в сприйнятті кольорів і форм при недостатньому освітленні.

3. Завдання на контроль зорового сприйняття

- **Сидіння з широко розплющеними очима:**
- Діти намагалися не моргати, що дозволило їм відчуту напругу та важливість зволоження очей.

4. Завдання на близькість сприйняття

- **Опис картинки, піднісши її до очей:**
- Це завдання допомогло дітям зрозуміти, як змінюється сприйняття деталей при зміні відстані.

5. Завдання на просторову орієнтацію

- **Попадання в ціль з закритим одним оком:**
- Це завдання показало, як закриття одного ока впливає на глибину сприйняття і точність.

Ці практичні дослідження не лише закріпили знання дітей про органи чуття, але й допомогли їм усвідомити важливість зору і слуху в повсякденному житті. Завдання сприяли розвитку координації, концентрації та критичного мислення.

Під час проведення дослідів діти переконалися, що завдяки здатності бачити ми можемо орієнтуватися в просторі, координувати свої рухи. Для того, щоб гарно роздивитися предмет необхідне гарне освітлення і відстань від очей до предмета на повинна бути ні занадто близькою, ні занадто далекою. Людині зручніше дивитися, використовуючи обидва ока, а повіки служать для захисту очей.

Для закріплення знань з поданої теми провели валеологічну гру “Що змінилося?”.

Хід гри. За сигналом дитина закриває очі. У цей час треба заховати якийсь предмет або переставити речі. Дитина має сказати, що змінилося.

Для профілактики захворювання очей, під час проведення валеохвилинок, вихователі вивчили з дітьми “Правила збереження зору”, а також навчили їх робити гімнастику для очей.

Після проходження курсу занять діти зрозуміли будову і функції очей, усвідомили роль очей в повноцінному житті людини, а також навчились розуміти необхідність збереження очей та важливість профілактики захворювань очей. Діти освоїли гімнастику для очей, яка допомагає укріплювати м'язи, що відповідають за рухи очей, зберігати зір у хорошому стані. Окрім того, діти познайомилися з професією офтальмолога: запам'ятали назву медичної спеціальності, отримали уявлення про зміст роботи лікаря-офтальмолога.

Таким чином, заняття сприяли формуванню свідомого ставлення до здоров'я очей. А діти отримали знання, які можуть бути корисними в їхньому житті, сприяючи профілактиці захворювань зору, ознайомились із професією офтальмолога, що в майбутньому може надихнути дітей на вибір кар'єри в медичній сфері.

В кінці циклу занять провели розвагу “Світ очима дітей”.

У квітні 2024 р. експериментатор ознайомив дітей з будовою та функцією органу слуху – вухом. Щоб викликати у них зацікавленість цією темою педагоги провели ряд спостережень в групі, в природі. Спочатку дітям було запропоновано роздивитися вуха дітей своєї групи, вихователів, батьків. Після цього спостереження дошкільники зробили висновок, що в дітей вуха менше, ніж у дорослих, що вуха можуть бути маленькі, великі, прилягати до голови і відтопирюватися, але всі вони схожі за формою. Вихователі роз'яснили дітям, що зовнішня частина вуха називається вушна раковина, і для кращого запам'ятовування запропонували роздивитися морську черепашку, яка за формою дуже нагадує вушну раковину. Далі діти з задоволенням розглядали вуха собаки, кішки, хом'ячка, який живе в куточку природи, описували вуха слона, ведмедя, віслиюка, коня, білочки, зайця.

Для закріплення знань про зовнішній вигляд вух з дітьми була проведена дидактична гра «*Де чії вуха?*». Вони отримали малюнки, на яких були зображені люди і тварини, які не мали вух. Дошкільники повинні були домалювати їм потрібні вуха, не забувши правильно розташувати їх на голові.

Експериментатор використовував ті методи, які спонукали дітей до самостійного визначення функцій вуха, не надаючи їм всієї інформації відразу. Діти самостійно формулюють свої думки і пояснюють, чому вуха важливі для слуху. Також вони впевнено визначили, що вуха потрібні для того, щоб чути. Вони навели приклад: коли вуха закриті руками або ватою, звуки стають нечутними. Зокрема, діти зазначили, що слухати тиху музику або розмову приємніше, ніж гучні звуки. Вони також помітили, що тихі розмови і шепіт важче розуміти, ніж голосні висловлювання.

Нами був розроблений цикл занять, спрямованих на поглиблення знань дітей про орган слуху. У зміст цих занять включались питання огляду будови вуха, практичні вправи на визначення звуків, ігри, що сприяють розвитку слухового сприйняття і логічного мислення.

Такий підхід не лише розвиває логічне мислення дітей, але й формує у них усвідомлення важливості органів слуху. Залучення дітей до активного

обговорення і спостереження допомагає їм краще засвоїти матеріал та розвивати критичне мислення.

Для розширення знань дітей про орган слуху вихователями був розроблений і проведений цикл занять.

1. *Тема:* “Орган слуху – вухо”.
2. *Тема:* “Навіщо нам потрібні вуха?”
3. *Тема:* “Будеш вуха берегти–будеш гарно чути”.
4. *Тема:* “Що ви знаєте про вушка?” (підсумкове заняття).

В ході роботи над даною темою, для покращення розуміння дітьми поданої інформації, експериментатор використовував фольклорні твори: загадки, вірші, прислів'я, оповідання про слух, вуха, пов'язані з органами слуху. Під час валеохвилинок діти отримували додаткову інформацію, навчилися робити масаж вух. Для тренування слуху дітей і розвитку їх здатності розпізнавати різні звуки, педагогами були підібрані дидактичні ігри і вправи, що відповідали поставленій меті:

- Дидактична гра “Впізнай за голосом”. (Дитина повинна, не дивлячись, впізнати по голосу однолітка, що покликав її або за допомогою грамзапису відгадати голос якої тварини прозвучав).
- “Кого покликали?” (Ведучий кличе тихенько когось з дітей, а ця дитина повинна вчасно зреагувати).
- “Вушка-вушка”. (Експериментатор запитує: “Вушка, вушка ви мої, що ви чуєте вдалині?” Діти відповідають: “Це шумить водичка, співають пташки... (звучить грамзапис)).
- Дидактична вправа “Впізнай за звуком”. (Педагог стукає паличкою по предметам, зробленим з різного матеріалу, а діти повинні відгадати, не дивлячись, з чого зроблений цей предмет.)
- “Відгадай, що я роблю”. (Вихователь переливає воду з однієї склянки в іншу, розриває папір та ін. Діти не дивлячись, відповідають).

Отже, познайомившись з будовою і функціями органів слуху, діти мали змогу самостійно зробити висновок, що всі живі істоти мають здатність слухати

й чути. Діти запам'ятали, що вуха потрібно берегти і мити щоденно. Пояснили, що не можна вставляти в вуха ніякі предмети, особливо гострі, оскільки це може призвести до травм і порушення слуху.

Вони із задоволенням брали участь у грі «Наші вушка люблять тишу», яка сприяла розвитку їхнього слухового сприйняття.

У травні 2024 р. серйозна увага приділялася поглибленню знань дітей про зуби, рот та органи травлення. Експериментатор поставила за мету познайомити дітей дошкільного віку з будовою зубів та органів травлення, їх функціями і роллю в житті людини, а також важливості догляду за зубами. Основна увага була зосереджена на поглибленні знань дітей про зуби, рот та органи травлення.

Діти проводили спостереження, розглядаючи зовнішню будову зубів один в одного та на макеті щелепи, наданому кабінетом протезиста. Вони вказали на наявність молочних і постійних зубів, описали їх, акцентуючи увагу на відмінностях у зовнішньому вигляді. Педагоги надали дітям інформацію про корені зубів, які знаходяться в яснах, що допомогло поглибити їхні знання про анатомію ротової порожнини.

Ця виховна робота сприяла формуванню у дітей з ПМР усвідомлення важливості догляду за слухом і зубами, а також розвитку їхньої зацікавленості до здоров'я. Залучення ігор і спостережень зробило навчання більш інтерактивним і цікавим для дітей.

Для підтримки зацікавленості даною темою було проведено разом з дітьми спостереження, під час яких дошкільники розглядали зовнішню будову зубів один в одного, а також на макеті щелепи, взятої в кабінеті протезиста. Діти вказали на наявність у них як молочних, так і постійних зубів, описали їх, акцентувавши увагу на відмінність в їх зовнішньому вигляді. Також педагоги дали дітям поняття про те, що зуби мають корні, які знаходяться в яснах.

На заняттях з рідної природи діти з розглянули на картинках зовнішній вигляд зубів тварин і порівняли їх з зубами людини. Далі діти роздивлялися будову ротової порожнини і відмітили, що там знаходиться язик, зуби, ясна.

Щоб зрозуміти, наскільки глибоко усвідомили діти подану інформацію, вихователі провели з ними цикл бесід за темою “Що ви скажете про зуби”, під час яких задавали такі запитання:

- *Для чого людині зуби?*
- *Які бувають зуби? (міцні, здорові, хворі, діряві, жовті та ін.).*
- *Навіщо чистити зуби?*
- *Чому у звірів різні зуби?*
- *Чи чистять звірі зуби?*
- *Яким чином звірі чистять зуби?*
- *Чи є в зубів корні?*
- *Навіщо людині ясна?*
- *Як треба доглядати за зубами?*
- *Для чого треба їсти кисломолочний сир?*

Практика свідчить, що для заохочення дітей на вивчення нової теми і для підтримки в них гарного настрою, вихователі постійно використовують в роботі з дошкільниками загадки, вірші, прислів'я на тему, яку опрацьовують на даний момент.

Для розширення кругозору дітей і надання їм більш ґрунтовних знань про будову зубів, органів травлення і їх роль в житті людини, вихователі провели низку занять на дану тему.

1. *Тема: “Для чого нам потрібні зуби ?”*
2. *Тема: “Зубки біленькі – дітки здоровенькі”.*
3. *Тема: “Рот: що ж цікаве там ховається?”*
4. *Тема: “Знайомство з органами травлення”.*

На прогулянці і в вільний від занять час експериментатор пропонував дітям пограти в валеологічні ігри “Впізнай на смак”(діти повинні з зав'язаними очима визначити на смак, яку страву вони куштують”, Де чії зуби?” (треба співставити зображення тварин з зображенням зубів).

Отримані під час екскурсії знання, діти з задоволенням використовували в сюжетно-рольовій грі “Лікарня”. Вони розіграли сюжет “На прийомі в стоматолога”. Під час гри вони проговорювали слова: дантист, стома толог, бормашина, бур, пломба, розчин, зубна коронка, зубний протез.

Кожного дня при виконанні гігієнічних процедур і під час проведення валеохвилинок діти вивчали правила догляду за зубами: “Сім правил для здоров’я зубів”, вдосконалювали вміння чистити зуби, доглядати за порожниною рота.

В кінці даної теми діти з вихователем підготували і провели свято “Учись бути здоровим”. На святі дошкільники в ігровій формі продемонстрували молодшим глядачам, яку будову має зуб, як він кріпиться в яснах, чому корисно споживати сирі овочі і фрукти.

Дослідно-експериментальна робота засвідчила, що при цілеспрямованому навчанні діти з порушеннями мовленнєвого розвитку здатні засвоїти наукову інформацію, адаптовану до дитячого сприйняття. Ми прийшли до висновку, що більш успішному засвоєнню дітьми валеологічних знань сприяє використання різноманітних форм і методів роботи: заняття, екскурсії, дидактичні та сюжетно-рольові ігри, валеохвилинки, спостереження, розгляд картин та ілюстрацій, розповіді, бесіди, використання в ході навчання народних джерел, а також додаткових приладів під час проведення дослідів.

Таким чином, набуті дітьми знання про власні органи сприяють формуванню уявлень про закономірності росту і розвитку організму в цілому. А це допомогло їм сконцентрувати увагу на факторах, корисних для здоров’я.

Після проведення експериментальної роботи з дітьми за розробленою у дослідженні методикою перевірявся рівень сформованих валеологічних понять, умінь і навичок щодо догляду за власним тілом, розуміння функцій і знання назв органів і систем організму у дітей ЕГ і КГ.

У дослідженні розроблена серія завдань, які передбачали виявити і порівняти рівень знань з валеології у дітей ЕГ і КГ. А також визначити наявність чи відсутність зміни рівня валеологічних знань у вихователів і батьків ЕГ і КГ.

У ході першого етапу проводилась низка *спостережень* за діяльністю дітей протягом дня, звертаючи увагу на виконання ними гігієнічних процедур, на ставлення дітей до власного тіла, окремих органів, постави. Ми намагалися порівняти валеологічну доцільність поведінки дітей ЕГ і КГ.

Під час спостережень ми пропонували деяким дітям ЕГ і КГ прокоментувати свої дії і отримували досить змістовні відповіді від дітей ЕГ. Ми можемо відмітити, що коли діти ЕГ приходять вранці в дитячий садок, вони, без нагадування з боку дорослих і однолітків, йдуть мити руки з милом. На запитання: *“Чому ж ти так старанно миєш руки, ти ж тільки що була вдома?”*, – Оленка Н. з ЕГ відповіла: *“Я ж йшла по вулиці, бралася за ручки дверей, а знаєте скільки на них мікробів? А я зараз буду снідати і не хочу, щоб ці мікроби потрапили в мій організм!”* А Влад Л., з цієї ж групи, відповів: *“Я знімав одяг, взуття, а воно в мене зовсім не стерильне. Як же я буду після цього їсти? Хіба Ви не розумієте, що можна захворіти від брудних рук?”*

В КГ діти не всі згадували про миття рук перед сніданком і виконували цю процедуру після нагадування дорослого або дитини. А на запитання: *«Хіба ти не знаєш, що руки завжди треба мити з милом?»*, – Юра Г. з КГ здивовано відповів: *“Так я ж тільки з дому прийшов, я ж на вулиці не гуляв!”* А Христина П. сказала: *“Я вдома вранці вмивалася і руки не встигли ще забруднитися”*.

Після прогулянки на вулиці діти ЕГ і КГ мили руки з милом без нагадування, тому що вони були дійсно брудні і ні в кого не виникало сумнівів щодо доцільності цієї процедури. На запитання експериментатора: *“Навіщо ти взяв мило?”* Діма М. з КГ відповів: *“В мене руки, як сама земля, я з в піску грався, хіба ж без мила можна їх відмити?”* А Каріна М. з ЕГ аж засміялася від такого запитання: *“Ви подивіться на мої руки, тут і без мікроскопа видно, скільки на них мікробів! Якщо я їх з їм за обідом, в мене буде боліти живіт!”*

Результати відображено у Табл. 2.

Таблиця 2.

Розподіл дітей за рівнями сформованості валеологічних знань і дбайливого ставлення до власного здоров'я

(за даними контрольного експерименту)

Рівні сформованості валеологічних знань	КГ, %	ЕГ, %
Високий	20	40
Середній	60	60
Низький	20	–

Проаналізувавши показники відповідей дітей на запитання бесіди під час констатувального та контрольного етапів експерименту, ми мали змогу порівняти рівень знань дітей ЕГ і КГ до проведення формувального етапу експерименту і після нього. На основі отриманих даних була складена порівняльна таблиця 3:

Таблиця 3.

Порівняльна таблиця розподілу дітей за рівнями сформованості валеологічних знань і дбайливого ставлення до власного здоров'я

Рівні сформованості валеологічних знань	До експерименту КГ, %	До експерименту ЕГ, %	Після експерименту у КГ, %	Після експерименту у ЕГ, %
високий	20	20	27	40
середній	53	60	53	60
низький	27	20	20	–

Таким чином, проаналізувавши дані, наведені в порівняльній таблиці, ми можемо відмітити, що в групі, яка працювала за традиційною системою виховання та навчання, рівень знань дітей з валеології виріс незначно. А в експериментальній групі, дітям якої цілеспрямовано надавалися знання валеологічної направленості, помітне різке підвищення якості знань дітей з валеології.

Другий етап.

В методику «Формування валеологічних знань у дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку» з розділів входила підготовка вихователів до

поглибленої роботи з дітьми з питань валеології. Ми вважали доцільним визначити реальний рівень підготовленості вихователів до зазначеної роботи і відповідність складеної нами методики вимогам сьогодення до валеологічної освіти. З цією метою нами був проведений *семінар*, на якому йшло тісне спілкування з вихователями ЕГ і КГ.

Після спілкування з вихователями ЕГ (експериментальної групи) та КГ (контрольної групи), а також аналізу їх відповідей, планів навчально-виховної роботи, можна зробити кілька важливих висновків.

У контрольній групі зміст валеологічної освіти залишився на майже первісному рівні. Вихователі не використовують усі доступні форми навчання, що обмежує ефективність навчального процесу. Хоча рівень самоосвіти вихователів підвищився, це стало можливим завдяки їхній участі в валеологічних заходах, організованих вихователями експериментальної групи.

Вихователі ЕГ (експериментальної групи) застосовують більш науковий та змістовний підхід до валеологічної освіти. Зміст навчання став цілеспрямованішим, що позитивно вплинуло на рівень знань дітей. Зміни в підходах вихователів ЕГ одразу відзначилися на знаннях вихованців, які стали більш обізнаними у питаннях здоров'я та особистої гігієни.

Різниця в підходах до валеологічної освіти між вихователями ЕГ і КГ свідчить про необхідність впровадження нових методик і форм навчання в КГ. Підвищення рівня самоосвіти вихователів, а також активна участь у валеологічних заходах можуть стати важливими кроками для покращення якості освіти в цій галузі.

Ось перелік запитань, які можуть бути використані для оцінки підходів вихователів до валеологічного виховання дітей:

1. *Чи розповідаєте Ви дітям, як треба берегти здоров'я?*
2. *Чи навчаєте Ви дітей на особистому прикладі чистити зуби?*
3. *Чи нагадуєте Ви дитині, щоб вона доглядала за порожниною рота?*
4. *Чи навчаєте Ви дитину правилам догляду за очима і вухами?*

5. Чи контролюєте Ви правильність постави дитини, коли вона сидить за столом?
6. Чи навчаєте Ви свою дитину прийомам самомасажу?
7. Чи дотримуетесь Ви режиму дня для дитини?
8. Чи ви навчаєте дитину правилам обробки ран і синців?
9. Чи ваша дитина без нагадувань дотримується правил особистої гігієни?
10. Чи ви розповідаєте дитині про функції органів тіла людини?
11. Чи ви проводите з дитиною спеціальні бесіди з валеології?
12. Чи використовуєте Ви художнє слово під час виконання дитиною гігієнічних процедур?
13. Чи ви цікавитесь рівнем знань дитини з питань будови і функцій її організму?
14. Чи часто Ви звертаєтесь за консультацією з питань валеології до вихователя або лікаря?
15. Чи звертаєтесь Ви до літератури, щоб знайти інформацію з валеологічного виховання?
16. Чи подобаються Вам ті форми роботи, що проводяться з дітьми з валеологічного виховання в дитячому садку?
17. Чи намагаєтесь Ви позбавитись від шкідливих звичок?
18. Чи ви віддаєте перевагу при лікуванні дитини народним методам?
19. Чи часто хворіє Ваша дитина?

Ці запитання можуть бути корисні для оцінки рівня валеологічної освіти у вихователів, визначення ефективності методів навчання, а також виявлення потреб у додатковій підготовці вихователів у сфері валеології.

На основі отриманих даних можна розробити рекомендації для покращення валеологічної освіти в закладі дошкільної освіти.

Для глибшого розуміння засвоєння батьками знань з валеологічного виховання, нами було проведено анкетування серед них. Питання в анкетах були свідомо запропоновані ті ж самі, як і під час проведення констатувального

експерименту. Так, ми виявили, що 68% батьків ЕГ і 51% батьків КГ вже можуть в загальних рисах сформулювати поняття “валеологія” і “валеологічне виховання”, вони не відмовляються від того, щоб валеологію ввели в програму навчання ЗДО. На запитання про загартування усі респонденти відповіли позитивно, але ще не всі батьки наважуються починати загартовувальні процедури, тому що бояться застудити дитину (21% з ЕГ і 39% з КГ).

Проаналізувавши відповіді батьків ЕГ і КГ, ми прийшли до висновку, що рівень валеологічної активності батьків ЕГ значно підвищився, завдяки наполегливій роботі вихователів групи. Зацікавленість валеологією в батьків КГ теж дещо підвищилась. Це заключення дає нам змогу бути впевненими в доцільності проведеної нами освітньої роботи з валеології.

Результати проведеного контрольного експерименту, дають змогу зробити такі *висновки*:

Вихованці ЕГ, які пройшли цілеспрямоване навчання за методикою "Формування валеологічних знань у дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку", продемонстрували значні успіхи у засвоєнні наукових знань з валеології. Ось кілька ключових аспектів цього процесу:

1. Науковий рівень знань

- Діти володіють ґрунтовними знаннями з валеології, що дозволяє їм усвідомлювати сутність різних явищ, пов'язаних зі здоров'ям.
- Знання подаються на науковому рівні, що сприяє розвитку критичного мислення та пізнавального інтересу.

2. Пізнавальний інтерес

- Вихованці проявляють активний інтерес до свого організму та його функцій.
- Спостерігається наполегливість у отриманні нової інформації, що свідчить про внутрішню мотивацію до навчання.

3. Самостійні дослідження

- Діти вміють самостійно проводити дослідження для підтвердження своїх спостережень, що розвиває їхню дослідницьку діяльність.

- Це сприяє формуванню практичних навичок і розуміння важливості гігієнічних процедур.

4. Методика навчання

- Використовується чітка система роботи, що включає різноманітні форми та методи навчання, адаптовані для дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку.

- Залучення батьків до процесу навчання підвищує їх обізнаність у питаннях валеологічного виховання.

5. Звички до гігієнічних процедур

- Завдяки наявності знань та внутрішньої мотивації, діти починають самостійно виконувати гігієнічні процедури.

- Вироблення звичок до особистої гігієни є важливим аспектом формування здорового способу життя.

Таким чином, цілеспрямоване навчання дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку за методикою формування валеологічних знань сприяє їхньому всебічному розвитку. Високий рівень підготовки фахівців, а також обізнаність батьків у питаннях валеології, створюють сприятливі умови для виховання здорового покоління.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів проведеного теоретико-експериментального дослідження з проблеми формування системи валеологічних знань у дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку, мета якого досягнута і поставлені завдання вирішені, дає підстави зробити такі *висновки*:

У педагогічному процесі немає жодної частини, куди не можна було б інтегрувати валеологічний зміст: прогулянки, гігієнічні процедури, заняття з мовлення, фізичної культури, малювання тощо. Важливо дбати про фізичне, психічне, соціальне та духовне здоров'я дітей ще з дошкільного віку. Забезпечення дітей з порушеннями мовлення (ПМР) знаннями про функції органів і систем організму, збереження і зміцнення здоров'я, а також формування позитивного ставлення до здорового способу життя є одним з найактуальніших напрямків роботи закладів спеціальної та інклюзивної освіти.

Фахівці цих закладів повинні забезпечити набуття дітьми власного досвіду (чуттєвого, розумового, дієвого), який має бути переважно позитивним. Це стосується як життя батьків, так і спілкування в групі, щоб діти з ПМР навчились жити в злагоді з собою і світом.

Під час роботи з дітьми з курсу валеології педагогам слід використовувати надбання народної педагогіки та медицини, надаючи знання про традиції та звичаї народу. Однак у діючих корекційно-розвиткових програмах виховання і навчання дітей з ПМР не вистачає питань про організм людини, необхідність піклування про власне здоров'я та здоров'я оточуючих. Хоча пропонуються загальні знання про будову тіла, правила особистої гігієни, техніку безпеки, настрій, стан здоров'я і хвороби, цього недостатньо.

Питання валеологічної освіти висвітлені ширше в авторських програмах, але існуючих розробок не вистачає для повноцінної роботи з дітьми з ПМР. Валеологічна освіта в закладах спеціальної та інклюзивної освіти України перебуває на початковому етапі розвитку, і не існує методик, що містять повну, детальну інформацію на кожен тему з валеології, адаптовану до віку дітей.

Констатувальний експеримент показав, що діти експериментальної (ЕГ) і контрольної групи (КГ) мають певний обсяг стихійних знань з валеології, проте їх пізнавальний інтерес розвинений на середньому рівні. Необхідно розробити чітку систему навчання валеології для дітей з ПМР, адже існуючі форми і методи роботи з дітьми, батьками та вихователями не використовуються належним чином. Це призводить до середнього рівня знань вихованців, підготовки вихователів і обізнаності батьків.

Важливо, щоб у планах навчально-виховної роботи були включені заходи валеологічного характеру, а також логічний зв'язок між темами занять з валеології та їх закріпленням у різних видах діяльності. Розуміння дітьми знань про власне тіло і догляд за ним впливає на усвідомлення умов, необхідних для нормального життя, і формує свідомий вияв турботи про своє життя.

У процесі підготовки учителів-дефектологів до реалізації методики "Формування валеологічних знань у дітей з ПМР" їх рівень знань значно підвищився. Вони навчилися свідомо обирати шляхи вирішення проблем навчання дітей валеології, використовуючи прості та доступні розумінню дітей наочні посібники. Педагоги накопичили практичний досвід, який допоможе їм у подальшій роботі.

Батьки з ЕГ виявили готовність співпрацювати з педагогами у процесі навчання дітей валеології, багато з них прагнуть підвищити свої знання в цій сфері, відвідуючи заняття, консультації та обговорення.

Під час практичного опрацювання методики "Формування валеологічних знань у дітей з ПМР" дітям були надані знання про зовнішній вигляд людини, назви і функції зовнішніх органів, а також створені умови для розуміння взаємозв'язку між органами і системами організму. Діти навчилися свідомо виконувати гігієнічні правила догляду за тілом.

Експериментальна робота засвідчила, що при цілеспрямованому навчанні діти здатні засвоїти адаптовану наукову інформацію. Використання різноманітних форм і методів роботи, таких як заняття, екскурсії, ігри та спостереження, сприяло успішному засвоєнню валеологічних знань.

Завдяки цілеспрямованому навчанні в ЕГ, рівень знань вихованців, підготовка фахівців та обізнаність батьків з питань валеологічного виховання значно підвищились. Педагоги досягли позитивних результатів, розвиваючи в дітей бажання бути здоровими та активними, аналізуючи явища з точки зору їхньої корисності чи шкідливості.

У планах корекційно-розвиткової роботи ЕГ питання валеологічного виховання розкриті широко і логічно пов'язані з різними видами діяльності в повсякденному житті. Учителі-дефектологи ставлять за мету забезпечити принцип превентивності, що полягає в отриманні знань, які можуть знадобитися людині в конкретних життєвих ситуаціях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрющенко Т. К. Формування ціннісного ставлення до власного здоров'я в дітей старшого дошкільного віку : дис ... канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «дошкільна педагогіка» / Андрющенко Тетяна Костянтинівна. Переяслав-Хмельницький, 2007. 236 с.
2. Алатон А. Учись бути здоровим. К.:, 1998.
3. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / Наук. кер. і заг. ред. О. Л. Кононко. К.: Світич, 2009. 430 с.
4. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник: А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф, д-р пед. наук; Авт. кол-в: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панасюк Т. В., Піроженко Т. О., Поніманська Т. І., Сідельнікова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. – К.: Видавництво, 2012. – 26 с.
5. Беленька Г. В. Здоров'я дитини – від родини. Монографія / Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, М. А. Машовець. К.: СПД Богданова А. М., 2006. 220 с.
6. Бігунець О. Здоров'я (валеологія). Стандарт навчального українознавчого інтегративного курсу для дітей дошкільного віку. *Освіта*. 1995. серпень.
7. Богініч О. Л. Сутність здоров'язберігаючого середовища у життєдіяльності дітей дошкільного віку. *Вісник Прикарпатського університету*. Івано-Франківськ: Педагогічний інститут ПНУ імені В. Стефаника, 2008. С. 191–199.
8. Богініч О. Л. Фізичне виховання дітей дошкільного віку засобами гри. К., 2001.
9. Бондар Н. Дихання – це життя. *Палітра педагога*. 1997. № 10. С.6.
10. Булич Е. Г., Мурахов І. В. Валеологія. Теоретичні основи валеології. К., 1997.

11. Бутенко В. Г. Підготовка майбутніх вихователів до формування здоров'язбережувальної компетентності дошкільників засобами ігрової діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / В. Г. Бутенко ; Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка. Суми, 2018. 21 с.

12. Валеологія – малятам. Методичні рекомендації. Черкаси, 1996.

13. Валеологія – наука про здоровий спосіб життя: Інформаційно-методичний збірник. К., 1996.

14. Валеологічне виховання дошкільників. Методичне забезпечення Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» [Текст] / упоряд. Ж. А. Ципляк ; за заг. ред. С. І. Якименко. Т. : Навчальна книга-Богдан, 2010. 73 с.

15. Валеологія: Теоретичні основи валеології. К., 1997.

16. Вільчковський Є. С., Денисенко Н. Ф. Будь здоровим, малюк. Програма з фізичного виховання. К., 1997.

17. Войтенко І. Ознайомлення дітей з анатомією людини [Текст]. *Палітра педагога*. 1998. С. 22-23.

18. Газдович К. І. Валеологічне виховання дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку як наукова проблема. *Актуальні концепти та напрями освітньо-корекційної роботи з особами з особливими освітніми потребами: теорія, досвід, інновації*. Збірник тез доповідей учасників круглого столу (1 жовтня 2024 р., Луцьк) / за заг. ред. проф. І.Б. Кузави / І.І. Сидорук; Т.А. Мартинюк; І. М. Брушневська, Г. О. Гац, Н.С. Карабанова, З. С. Мацюк, Т.Б. Павлишина, В.Ф. Сергеева, Л. П. Стасюк, Луцьк, 2024. С. 21-24.

19. Гончаренко, С. (2015). Валеологія: теорія та практика. Київ: Лібра.

20. Денисенко Н. Ф., Мельник Л. Д. Будьте здорові, діти. Програма з валеологічного виховання [Текст]. *Дитячий садок*. 2001. № 42(138).

21. Денисенко Н. Ф., Витоки здоров'я дитини: навч.-метод. посіб. [Текст] / Н. Ф. Денисенко, Л. В. Лиходід, С. В. Лупінович, А. Ф. Михайличенко. Тернопіль: Мандрівець, 2010. 160 с.

22. Державна національна програма “Освіта”. /Україна XXI століття/ К.: Райдуга, 1994.
23. Закон України «Про освіту». Електронний ресурс. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 25.10. 2024 р.).
24. Калуська Л., Щулькіна Н. Валеологія в дитячому садку та вдома [Текст]. Івано-Франковськ: Лілея-НВ, 1999.
25. Концепція дошкільного виховання в Україні (проект). К.: Освіта, 1993.
26. Концепція неперервної валеологічної освіти в Україні. К.: Освіта, 1994.
27. Кузь, В. (2017). Валеологічне виховання дітей з особливими потребами. Харків: Основа.
28. Левченко, О. (2016). Основи валеології: навчальний посібник. Львів: Світ.
29. Лохвицька Л. В. Дошкільникам про основи здоров'я: навч.-метод. посіб. / Л. В. Лохвицька, Т. К. Андрющенко. 2-ге вид., оновл. Тернопіль: Мандрівець, 2008. 192 с.
30. Максимова О.О. Валеологічна освіта дітей дошкільного віку (теоретико-методичні засади): навчально-методичний посібник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2018. 213 с.
31. Мельник Л. Д., Денисенко Н. Ф. На варті здоров'я малюків [Текст]. Запоріжжя, 1997.
32. Мороз, Т. (2018). Психологічні аспекти валеологічного виховання дітей з ООП. Київ: Видавництво МАУП.
33. Музирова В. О. Наша надія. Програма з валеологічного виховання. Дніпропетровськ, 1997.
34. Музирова В. О., Шевцова А. Г. Комплексна програма валеологічного виховання дітей у дошкільному закладі. Дніпропетровськ, 1999.
35. Плохій З. Бережи здоров'я змалечку [Текст]. *Дошкільне виховання*. 1998. №10. С. 4-5.
36. Провозюк Г. Г., Білоус П. І., Яцук Г. Ф. Дитина – диво світу. Тернопіль: Мандрівець, 2001.

37. Програма з логопедичної ритміки для спеціальних загальноосвітніх шкіл-інтернатів для дітей з тяжкими порушеннями мовлення / за науковою редакцією Трофименко Людмили Іванівни, 2017. [Електронний ресурс]. URL: <https://imzo.gov.ua/osvita/zagalno-serednya-osvita/korektsiyni-programi/korektsiyno-rozvitkovi-zanyattya-dlya-ditey-z-tyazhkimi-porushennyami-movlennya/> (дата звернення: 25.10.2024 р.)

38. Програма з корекційно-розвиткової роботи для закладів загальної середньої освіти (для дітей з тяжкими порушеннями мовлення, 1-4 класи) (Корекція мовлення) / за загальною редакцією Трофименко Л.І. К., 2018. 91 с.

39. Рібцун Ю. В. Сходінками правильного мовлення: навч.-метод. посіб. / Ю. В. Рібцун. Тернопіль : Мандрівець, 2017. 240 с.

40. Савченко, О. (2019). Валеологічні технології в освіті дітей з особливими потребами. Дніпро: Педагогічна думка.

41. Ткаченко, Л. (2020). Валеологія в системі корекційної освіти. Одеса: Астропринт.

42. Типова освітня програма початкової освіти. І цикл (1-2 класи) / під кер. Р. Б. Шияна [Електронний ресурс]. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.1-2.Shyuan.pdf>

43. Ушакова Н. І. Валеопедагогіка – педагогіка здоров'я. *Вісник харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Серія: Валеологія: сучасність і історія. 2013. С. 16-21.

44. Шавровська В. Н. Формування основ валеологічної освіти працівників та вихованців дошкільних закладів. Досвід роботи. Черкаси, 1996.

45. Шахненко В. І. Абетка здоров'я: Посібник з валеології. К., 1996.

46. Шевченко, Н. (2014). Валеологічне виховання як складова корекційної роботи з дітьми з ООП. Житомир: Полісся.

47. Юрочкіна С. О. Валеологія для малят. *Дошкільне виховання*. 1997. № 1. С. 9.

48. Юрочкіна С. О. Валеологія для всіх. Щоб дбати, треба знати. *Дошкільне виховання*. 1997. № 3. С. 14-15.

49. Юрочкіна С. О. Валеологія для всіх. Щоб дбати, треба знати. *Дошкільне виховання*. 1997. № 4. С. 18-19.